

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ СУМСЬКИЙ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Навчально-науковий інститут права
Кафедра міжнародного європейського права та порівняльного
правознавства

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

Діяльність Ради Європи щодо розробки та впровадження спільних
стандартів у сфері правосуддя
(назва кваліфікаційної роботи бакалавра)

293 «Міжнародне право»
(шифр і назва спеціальності)

Студента(ки) 4 курсу

І.І. Даниленко
(ініціали, прізвище)

Групи П-91
(шифр групи)

Подається на здобуття освітнього ступеня бакалавр.

Кваліфікаційна робота бакалавра містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання
на відповідне джерело

(підпис здобувача)

Керівник

(посада, науковий ступінь)

(підпис)

В. М. Завагородня

(ініціали, прізвище)

Суми 2023

Даниленко І.І. Діяльність Ради Європи щодо розробки та впровадження спільних стандартів у сфері правосуддя.

Актуальність теми дослідження пов'язана з тим, що останні десятиліття людської цивілізації характеризуються глобальними економічними, соціальними, гуманітарними та екологічними проблемами, а також необхідністю забезпечення миру, безпеки та сталого розвитку планети. Особлива роль у вирішенні питань правосуддя відводиться саме Раді Європи. Рада Європи, як одна з найавторитетніших міжнародних міжурядових організацій, є яскравим прикладом еволюції світового парламентаризму через діяльність Парламентської асамблеї. На сьогодні Парламентська асамблея є одним із найвпливовіших форумів міжпарламентської співпраці у світі. Крім того, Парламентська асамблея запровадила ідею наднаціоналізму у сфері правосуддя.

Мета роботи полягає у здійсненні дослідження діяльності Ради Європи щодо розробки та впровадження спільних стандартів у сфері правосуддя. Об'єктом дослідження є суспільні відносини під час здійснення діяльності Ради Європи щодо розробки та впровадження спільних стандартів у сфері правосуддя. Предметом дослідження є діяльність Ради Європи щодо розробки та впровадження спільних стандартів у сфері правосуддя..

Основними результатами роботи стало дослідження розвитку розробки і впровадження спільних стандартів правосуддя в системі цілей і напрямків діяльності Ради Європи, а також основні проблеми та перспективи імплементації стандартів правосуддя Ради Європи в Україні.

Ключові слова: Рада Європи, Правосуддя, Європейський Суд з прав людини, політика правосуддя.

Danylenko I. Activities of the Council of Europe regarding the development and implementation of common standards in the field of justice.

The relevance of the research topic is due to the fact that the last decades of human civilization are characterized by global economic, social, humanitarian and environmental problems, as well as the need to ensure peace, security and sustainable development of the planet. The Council of Europe has a special role in solving justice issues. The Council of Europe, as one of the most authoritative international intergovernmental organizations, is a vivid example of the evolution of world parliamentarism through the activities of the Parliamentary Assembly. Today, the Parliamentary Assembly is one of the most influential forums of inter-parliamentary cooperation in the world. In addition, the Parliamentary Assembly introduced the idea of supranationalism in the field of justice.

The purpose of the work is to conduct a study of the activities of the Council of Europe regarding the development and implementation of common standards in the field of justice. The object of the study is public relations during the implementation of the activities of the Council of Europe regarding the development and implementation of common standards in the field of justice. The subject of the study is the activity of the Council of Europe regarding the development and implementation of common standards in the field of justice.

The main results of the work were a study of the development of the development and implementation of common standards of justice in the system of goals and directions of the Council of Europe, as well as the main problems and prospects of the implementation of the standards of justice of the Council of Europe in Ukraine.

Key words: Council of Europe, Justice, European Court of Human Rights, justice policy.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДІЯЛЬНОСТІ РАДИ ЄВРОПИ У СФЕРІ РОЗРОБКИ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ СПІЛЬНИХ СТАНДАРТІВ ПРАВОСУДДЯ	11
1.1. Розробка і впровадження спільних стандартів правосуддя в системі цілей і напрямків діяльності Ради Європи	11
1.2. Еволюція спільних стандартів правосуддя Ради Європи та шляхи їх закріплення	21
РОЗДІЛ 2. ЗМІСТ ТА МЕХАНІЗМИ ВПРОВАДЖЕННЯ СТАНДАРТІВ РАДИ ЄВРОПИ У СФЕРІ ПРАВОСУДДЯ	33
2.1. Повноваження структур Ради Європи щодо розробки і впровадження стандартів у сфері правосуддя	33
2.2. Джерела спільних стандартів Ради Європи у сфері правосуддя	39
2.3 Практика ЄСПЛ у сфері реалізації стандартів правосуддя	46
РОЗДІЛ 3. СПІВРОБІТНИЦТВО РАДИ ЄВРОПИ З УКРАЇНОЮ ТА ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ СПІЛЬНИХ СТАНДАРТІВ У СФЕРІ ПРАВОСУДДЯ	55
3.1 Основні проблеми та перспективи імплементації стандартів правосуддя Ради Європи в Україні	55
ВИСНОВКИ	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	64

ВСТУП

Постановка проблеми. Останні десятиліття людської цивілізації характеризуються глобальними економічними, соціальними, гуманітарними та екологічними проблемами, а також необхідністю забезпечення миру, безпеки та сталого розвитку планети. Особлива роль у вирішенні нагальних проблем сучасного світу відводиться міжнародним організаціям (насамперед міждержавним).

Хоча після 1945 року було створено різні інститути, що доповнюють місію захисту у сфері прав людини, роль Ради Європи у міжнародній діяльності у сфері правосуддя залишається у край важливою. Відрізняючись від схожих інституцій, Рада хоч і поділяє чимало їх цінностей та устремлінь, співпрацюючи з ними у багатьох сферах, утім має свою власну стратегію та бачення проблем та шляхів їх вирішення. Серед них права людини, верховенство права та демократія. Відмінними, хоча дещо схожими є Рада Європи та Європейський Союз (ЄС), утім обидва утворення співпрацюють у сфері правосуддя.

Одночасно із зростанням загальної важливості міжнародних організацій у їх подальшій діяльності та практиці з розвитку, інститут парламентаризму набуває успіху. Рада Європи, як одна з найавторитетніших міжнародних міжурядових організацій, є яскравим прикладом еволюції світового парламентаризму через діяльність Парламентської асамблеї. На сьогодні Парламентська асамблея є одним із найвпливовіших форумів міжпарламентської співпраці у світі. Крім того, Парламентська асамблея запровадила ідею наднаціоналізму у сфері правосуддя.

Ситуація в Україні викликає занепокоєння міжнародного співтовариства з січня 2014 року і залишається центральним питанням у правових та політологічних дослідженнях.

Таким чином, актуальність теми дослідження зумовлюється необхідністю дослідження особливостей діяльності Ради Європи, її діяльність у сфері розробки та впровадження спільних стандартів у сфері правосуддя.

Актуальність теми. Рада Європи у сфері правосуддя активно співпрацює з Європейською комісією з ефективності правосуддя (European Commission for the Efficiency of Justice - CEPEJ) тому варто розглянути основні характеристики обох інституцій і проаналізувати їх діяльність у сфері правосуддя. Створення більше двадцяти років тому, 18 вересня 2002 р. Європейської комісії з ефективності правосуддя (ЕКЕП/СЕРЕЈ) продемонструвало бажання Ради Європи щодо просування в Європі принципів верховенства права та основних прав людини, закріплених Європейською конвенцією з прав людини, зокрема статтями 5 (право на свободу та особисту недоторканність), 6 (право на справедливий судовий розгляд), 13 (право на ефективний засіб правового захисту) та 14 (заборона дискримінації).

Враховуючи значну кількість справ, що розглядаються Європейським судом з прав людини, пов'язаних із надмірно тривалими судовими розглядами в судах європейських держав, Рада Європи ініціювала прийняття рекомендацій щодо ефективності правосуддя, які містять способи забезпечення як справедливого, так і ефективного судового розгляду. Так, у сфері правосуддя, з одного боку, деякі принципи (наприклад, принцип публічного розгляду у справі) можуть бути розглянуті як складові елементи або субпринципи інших більш загальних принципів права. З іншого боку, той чи інший стандарт, що впливає зі змісту іншого, більш загального стандарту, зважаючи на свою значущість, своє змістовне наповнення, може бути виділений як самостійний принцип.

Ступінь розробленості теми. Було визначено, що вкрай необхідною є реалізація заходів полегшення доступу до правосуддя, які

зазначені у Рекомендації NoR (81) 7 Комітету Міністрів Ради Європи. Найбільш актуальними для України, на нашу думку, є наступні принципи: обов'язкове інформування громадян про місцезнаходження окремих судів, їх компетенцію, порядок звернення до суду, запровадження прискорених процедур провадження, спрощення судових процедур, у тому числі, шляхом викладення рішень у розумній формі, скорочення судових витрат і судових процедур для позовів незначного характеру.

Мета і задачі дослідження. *Мета* кваліфікаційної роботи полягає у здійсненні дослідження діяльності Ради Європи щодо розробки та впровадження спільних стандартів у сфері правосуддя. Для досягнення даної мети в кваліфікаційній роботі було вирішено наступні **задачі**:

- розглянути етапи розробки і впровадження спільних стандартів правосуддя в системі цілей і напрямків діяльності Ради Європи;
- здійснити аналіз повноваження структур Ради Європи щодо розробки і впровадження стандартів у сфері правосуддя;
- дослідити конвенції, резолюції та рекомендації Ради Європи, які встановлюють спільні стандарти у сфері правосуддя;
- проаналізувати співпрацю Ради Європи з Україною у галузі впровадження спільних стандартів правосуддя;
- охарактеризувати основні проблеми та перспективи імплементації стандартів правосуддя Ради Європи в Україні;

Об'єкт і предмет дослідження. *Об'єктом дослідження* є суспільні відносини під час здійснення діяльності Ради Європи щодо розробки та впровадження спільних стандартів у сфері правосуддя.

Предметом дослідження. *Предметом дослідження* є діяльність Ради Європи щодо розробки та впровадження спільних стандартів у сфері правосуддя.

Методи дослідження. У цій роботі використовувалися методи аналізу, узагальнення, історико-системний та проблемно-хронологічний

методи. За допомогою історико-системного методу було розглянуто динаміку розвитку політики Ради Європи, у сфері правосуддя. Дані методи допомагають виділити основні напрями, механізми та чинники політики у сфері правосуддя. Проблемно – хронологічний метод допоміг охарактеризувати причини та фактори, що впливають на невдоволення серед населення країн ЄС. Для складання першого розділу використано метод теоретичного аналізу літератури з виявлення теоретико-ідеологічних основ діяльності Ради Європи у сфері правосуддя.

Ступінь вирішення проблеми в дослідженні та практичне значення одержаних результатів. Роль Ради Європи і сьогодні як ніколи важлива у захисті основних прав і свобод сотень мільйонів громадян у 47 країнах, що до неї входять.

Її ініціативи щодо знаходження спільних рішень великих проблем, зміцнення соціальної згуртованості, просування різноманітності культур, демократичної громадянськості та міжкультурного діалогу у справі боротьби з расизмом і нетерпимістю необхідні для формування стабільної, динамічної та згуртованої Європи.

Завдяки співпраці у сфері правосуддя держави-члени Ради Європи повністю підтримують зусилля України щодо гармонізації свого законодавства, інститутів та практики з європейськими стандартами у сфері прав людини, верховенства права та демократії, тим самим підтримуючи Україну у виконанні її зобов'язань.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, у кожному з яких по три підрозділи, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи становить 00 сторінок, із них основної частини – 63 сторінки, список використаних джерел – 7 сторінок (61 позиція).

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДІЯЛЬНОСТІ РАДИ ЄВРОПИ У СФЕРІ РОЗРОБКИ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ СПІЛЬНИХ СТАНДАРТІВ ПРАВОСУДДЯ

1.1. Розробка і впровадження спільних стандартів правосуддя в системі цілей і напрямків діяльності Ради Європи.

Рада Європи (РЄ) – єдина загальноєвропейська міжурядова організація, основними завданнями якої є захист та просування прав людини, демократії та правової держави, а також збереження культурної самобутності на європейському континенті [1].

Вперше ідею створення «Ради Європи» як органу, метою якого було б політичне, економічне та військове об'єднання європейських держав у вигляді «Сполучених Штатів Європи», висунув Уїнстон Черчілль у своєму виступі в Університеті Цюріха у вересні 1946 р.

Однак у 1946 р. ініціатива відомого британського політика (який тоді перебував в опозиції) вперше отримала великий відгук на рівні західноєвропейських еліт. Величезні людські втрати та руйнування, заподіяні Другою світовою війною, посилили усвідомлення необхідності знайти способи та організаційні форми подолання колишніх антагонізмів, щоб не допустити нових воєн у Європі, принаймні між західними державами. Дедалі більше відчувалася потреба у координації економічної політики, упорядкованому формуванні ринків збуту товарів та послуг, що виходять за національні кордони.

У 1947 р. у Великій Британії з ініціативи Уїнстона Черчілля та у Франції за підтримки низки великих політичних діячів було створено, відповідно, Рух за єдину Європу та Раду за єдину Європу, що зіграли потім важливу роль у народженні РЄ [2].

Слід зазначити також, що посилення згуртованості, зокрема у військовій та ідеологічній областях, західноєвропейські держави підштовхувало і зміцнення контролю Радянського Союзу за країнами

Східної Європи, яке розглядалося у країнах як загроза. Невипадково у березні 1946 р. той самий Уїнстон Черчілль виголосив у маленькому американському містечку Фултон знамениту промову, що стала свого роду сигналом до початку холодної війни. Першою організацією, що втілювало це прагнення об'єднання Західної Європи, став Західноєвропейський союз, заснований за допомогою міждержавного договору Великобританією, Бельгією, Люксембургом, Нідерландами та Францією в Брюсселі в березні 1948 р. Хоча перші три статті договору були присвячені розвитку співробітництва у соціально-економіці областях, суттю його було створення «колективної оборони», тобто. зближення у військовій сфері. Тому в рамках постійної комісії Брюссельського договору, а потім створеного під його егідою спеціального «дослідницького комітету» було досягнуто домовленості про утворення організації з ширшими завданнями, куди мали увійти якщо не всі, то принаймні більшість західноєвропейських держав. Проте вже на скликаному з цією метою у травні 1948 р. конгресі в Гаазі проявилися протиріччя, що позначалися потім на РЄ протягом усього його існування.

По-перше, серед делегатів не було єдності з найголовнішого питання, а саме: що вважати Європою, якими критеріями визначатиме «європейську спільність». Найпростішим рішенням, як вважала низка делегатів, було б 8 покласти в основу географічний критерій і, відповідно, «включити до Європи» усі держави континенту. Цей підхід не був відкинутий, що, зрештою, зробило РЄ «чисто європейською» організацією з географічної точки зору. Однак наріжним каменем «європейської спільності» було все ж таки вирішено вважати «загальні цінності», насамперед особисті свободи та права людини, плюралістичну демократію та верховенство права, а також повагу культурної самобутності народів та етносів у рамках загальної європейської культури. В останньому випадку

особливий акцент робився на недопущення агресивного націоналізму та расизму.

Очевидно, що в той час подібний підхід був значною мірою націлений на майбутнє насамперед тому, що європейський континент був розколотий на два блоки. У країнах Східної Європи, за якими стояв Радянський Союз, якраз утвердилися режими, які, щонайменше, можна було сказати, явно не поділяли згадані «загальні цінності». Крім того, в Іспанії та Португалії існував якщо не відверто фашистський, то жорсткий правоавторитарний лад, а в таких країнах, як Туреччина та Греція, демократичний устрій мав дуже відносний характер [3].

Можна сказати й по-іншому: з погляду «спільних цінностей» різні європейські країни перебували на різних етапах розвитку, що згодом, у процесі розширення ставило перед РЄ дуже делікатну проблему – чекати, доки країна-кандидат «дозріє» до потрібного рівня. або приймати її «авансом» з надією на подальше «дозрівання». Ще складніша проблема виникала у зв'язку з необхідністю виключити державу, яка перестала поважати «загальні цінності». Як показано нижче, ці дилеми знайшли своє відображення навіть у організаційній структурі нової організації, не кажучи вже про її практичну політику.

По-друге, на конгресі зіткнулися два принципово різні підходи до ідеї «єдиної Європи» і, відповідно, до ролі, завдань та майбутнього створюваної організації. Парадоксальним чином Великобританія, на противагу Уїнстону Черчіллю, бачила «єдину Європу» виключно як союз суверенних держав і 9 пропонувала назвати нову структуру Радою Європи. Франція, навпаки, просувала федералістську концепцію і вважала за необхідне назвати федерацію Європейським Союзом.

Зрештою взяв гору підхід Великобританії, і 5 травня 1949 р. у Лондоні було підписано договір про заснування РЄ. Його членами-

засновниками стали десять держав - Бельгія, Данія, Великобританія, Франція, Ірландія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Норвегія та Швеція.

У статут нової організації було закладено первісну ідею: згодом перетворити РЄ на головну структуру європейського об'єднавчого процесу. Преамбула статуту була схожа на вступну частину справжньої «європейської конституції». У ній проголошувалося прихильність до духовних і моральних цінностей, що є загальним надбанням народів держав-членів, насамперед свободі особистості, особливо в політичній галузі, і верховенству права, «що лежать в основі будь-якої істинної демократії». У ст. 1 статуту проголошувалась мета досягнення більшої єдності між державами-членами «в ім'я захисту та здійснення ідеалів і принципів, що є їх спільним надбанням, та сприяння їхньому економічному та соціальному прогресу» [4].

Дуже широкою за статутом встановлювалася компетенція РЄ. По суті, він міг займатися будь-якими питаннями, крім питань оборони (які на той час вже були віднесені головним чином компетенції Організації Північноатлантичного договору, створеної 4 квітня 1949 р.). Проте закладені у статуті амбіції обмежувалися передбаченим Лондонським договором компромісним компонуванням керівних органів нової організації. З одного боку, на пропозицію Франції та Бельгії, у РЄ створювалася Консультативна асамблея, що складалася з депутатів національних парламентів (за квотою для кожної країни), яка теоретично могла обговорювати будь-які питання, що стосуються компетенції РЄ. Проте її рішення мали суто рекомендаційний характер. Єдиною її практичною прерогативою було обрання генерального секретаря організації та його заступника, а також суддів Європейського суду з прав людини.

З іншого боку, на вимогу Великобританії правом приймати реальні рішення з усіх питань було наділено Комітет міністрів закордонних справ

(насправді у ньому з 1951 р. зазвичай засідають їх «уповноважені представники»), тобто. орган, що представляв уряди держав-членів. Майже всі рішення Комітету міністрів ухвалювалися на основі консенсусу. Більше того, спочатку Комітет міністрів затверджував навіть порядок денний Консультативної асамблеї. Таким чином, уряди отримували можливість заблокувати будь-яку надто далекосяжну ініціативу парламентаріїв. Противники «федералізму», відповідно, також могли «нейтралізувати» спроби використовувати РЄ як інструмент просування наднаціонального об'єднання [5].

В цілому вся подальша історія РЄ характеризувалася цим дуалізмом, безперервними пошуками компромісів між прагненням надати організації більш наднаціональний характер (головним чином на базі «спільних цінностей»), яке виражала насамперед Консультативна асамблея, і прагматизмом, властивим Комітету міністрів, Великобританія, до речі, запропонувала розмістити штаб-квартиру РЄ у Страсбурзі, що мало символізувати «європейське примирення», насамперед між Францією та Німеччиною, які неодноразово боролися за це місто та регіон Ельзас. Щоправда, деякі західні історики вважають, що насправді за цією пропозицією ховалося бажання видалити РЄ від європейських столиць і тим самим мінімізувати його вплив [6].

Про труднощі співіснування двох керівних органів у РЄ свідчить і той факт, що їм знадобилося шість років, щоб погодити ухвалення прапора Ради Європи. В кінцевому рахунку був схвалений прапор, що був блакитним полем з 12 золотими зірками (вважається, що це число символізує одночасно дванадцять біблійних апостолів і дванадцять місяців року). У 1979 році цей прапор став також прапором нинішнього Європейського Союзу. Слід, однак, наголосити, що спочатку у зв'язі Комітет міністрів – Консультативна асамблея тон ставила саме остання. Її ініціативи підтримували крім Уїнстона Черчілля такі політичні

«важковаговики», як прем'єр-міністр Бельгії Поль Анрі Спаак і міністр закордонних справ Франції Робер Шуман, відомі своїми євроінтеграційними поглядами. Активність Консультативної асамблеї, особливо у сфері «спільних цінностей», відіграла найважливішу роль у тому, що вже 4 листопада 1950 р. РЄ прийняла Європейську конвенцію про захист прав людини та основних свобод (відому як Європейська конвенція з прав людини, або ЄКПЛ), яка небезпідставно вважається сьогодні «конституцією» цієї організації.

В організаційно-практичній площині Консультативна асамблея дуже активно намагалася перетворити РЄ на європейське наднаціональне об'єднання у політичній, економічній і навіть військовій сферах. Однак ці спроби успіху не мали насамперед тому, що на кожному з цих напрямків у РЄ з'явилися грізні конкуренти. Особливо велике значення для долі РЄ мало освіту в 1957 р. Європейського економічного співтовариства, куди увійшли Франція, Німеччина, Італія, Бельгія, Голландія та Люксембург, які раніше створили Європейське об'єднання вугілля та сталі (ЄОУС) та Євратом. Саме ЄЕС стало рамковою структурою для європейської економічної інтеграції [6].

До 80-х років постало питання про подальші перспективи Ради Європи. Він набув «другого дихання» лише з початком історичних змін у східноєвропейських країнах. РЄ, що швидко встановила контакти зі східноєвропейськими демократичними рухами, активно підтримувала ці зміни. Після падіння соціалістичного ладу в цих країнах, у тому числі на пострадянському просторі, РЄ взяла на себе роль «школи демократії» для них [7]. Особливо великий внесок він зробив у здійснення там конституційних реформ, приведення у відповідність до демократичних умов виборчого законодавства. Але саме ця робота дозволила побачити, що багато з цих держав все ж або не повністю, або мало відповідають

стандартам та нормам РЄ. Проте з ініціативи Комітету міністрів у 1990–2002 роках майже всі ці країни були прийняті у РЄ.

«Поступившись принципами», РЄ забезпечила себе роботою на тривалу перспективу, оскільки новачків потрібно було «доводити» до необхідного рівня. З цією метою в РЄ було створено кілька нових інститутів, зокрема такі відомі сьогодні, як Комісія за демократію через право (Венеціанська комісія) та Європейський комісар з прав людини [7].

Слід зазначити, що на цьому етапі навіть ті східноєвропейські «новачки», які були кандидатами на членство в ЄЕС, що у 1993 р. перетворилося на Європейський Союз, з великим ентузіазмом брали участь у роботі РЄ. Вони розглядали це як свого роду підготовчий клас для інтеграції в ЄС. Для того, щоб підвищити ефективність цього навчання, ЄС і РЄ ввели в практику спільні програми технічного сприяння для таких країн, які фінансуються обома партнерами на пайових засадах [8].

Подальше розширення ЄС, що включає нині вже 28 держав (які складають більшість у РЄ), наділення його новими функціями у гуманітарній сфері, але особливо – поява в ньому Хартії основних прав (2000) та Агентства з основних прав (2004), по суті, поставили питання про існування Ради Європи, принаймні в тому вигляді, в якому він функціонував і досі. Можна сказати, що з цього часу РЄ намагається якось пристосуватися до нової ситуації, щоб стати простим додатком до ЄС. РЄ прагне, наприклад, знайти «інституційний компроміс» з ЄС, пропонуючи йому приєднатися до ЄКПЛ (як єдине ціле). У цьому випадку РЄ могла б зберегти свою лідируючу роль у просуванні та захисті прав людини. Консультації з цього питання йдуть давно, у 2013 р. було підписано меморандум, де було позначено цю мету, але конкретних результатів поки що немає [9].

За час існування РЄ у його рамках, окрім ЄКПЛ, Європейської соціальної хартії та Європейської культурної конвенції, було прийнято понад 200 конвенцій та протоколів до конвенцій, що охоплюють найрізноманітніші питання – від взаємної правової допомоги у кримінальній та цивільній сферах, екстрадиції, боротьби з корупцією, боротьби з тероризмом до освіти, культури та культурної спадщини, медицини, біомедицини, біоетики, нових інформаційних технологій або навіть спорту. Дуже важливе значення мало, наприклад, прийняття у 1992 р. Хартії регіональних мов, мов меншин, або у 1993 р. – Рамкової конвенції про захист національних меншин [10].

У Раді Європи існують різні механізми, які розробляють стандарти правосуддя в її державах-членах.

Серед таких, слід виділити діяльність Європейської комісії за демократію через право (Венеціанська комісія), що є консультативним органом Ради Європи з конституційних питань. Вона була створена в 1990 році як служба першої допомоги з конституційних питань у країнах-учасниках РЄ. Венеціанська комісія складається з експертів з конституційних питань. Її метою є поширення основних конституційних цінностей Європи, демократії, верховенства права та прав людини, а також надання порад з конституційних питань. Вона також дає поради щодо виборчих реформ та співпрацює з конституційними судами і омбудсменами [11].

Наступним є Комітет міністрів - орган РЄ, що приймає рішення [12]. До його складу входять міністри закордонних справ кожної країни-учасниці, але, найчастіше, їхні постійні дипломатичні представники в Страсбурзі. Комітет міністрів вирішує політику, програму діяльності та бюджет Ради Європи. Щодо політики РЄ, Комітет приймає рекомендації, декларації, рішення та міжнародні конвенції. На нього покладено нагляд за виконанням рішень ЄСПЛ як у сфері законодавства, так і в практиці. Це

завдання насправді є найважливішим завданням, що стоїть перед захистом прав людини в Європі. Ці інструменти (крім конвенцій) не є обов'язковими, але мають політичний вплив. Вони можуть створювати політичний тиск на країни, щоб вони поводитися певним чином.

Першою ж міжнародною конвенцією, підписаною державами-членами РЄ, була Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (ЄКПЛ) [13]. Встановлення стандартів прав людини, які є частиною демократичної держави, є одним з основних стандартів правосуддя. Конвенція, яка зібрала найважливіших громадянських і політичних правозахисників, внесла великий внесок у визначення цих стандартів. Однак мати ці права неможливо, якщо немає механізму нагляду. ЄКПЛ забезпечує засіб правового захисту для жертв, які страждають від порушень прав людини, які захищаються Конвенцією. ЄКПЛ також відкриває шлях для можливих законодавчих або конституційних змін, санкцій для договірних сторін та відшкодування шкоди жертвам.

На підставі статей 19 та 32 Конвенції створено Європейський суд з прав людини [14]. Він наглядає за зобов'язаннями, які беруть на себе договірні сторони, і забезпечує європейський нагляд за дотриманням прав людини. Незважаючи на те, що на ранніх етапах були проблеми з ратифікацією і було незрозуміло, чи є індивідуальні петиції життєздатними, зараз це функціонуючий орган, який розглядає петиції держав-членів або окремих осіб, 41 які заявляють про порушення прав людини, гарантованих Конвенцією. ЄСПЛ вирішує питання прийнятності та суті заяв і, якщо необхідно, проводить розслідування.

Успіх ЄСПЛ такий, що він переповнений кількістю петицій, результатом яких було прийняття Протоколу 14 [15], ратифікованого всіма державами членами 1 червня 2010 р., який реформував ЄСПЛ. Однак Протокол виявився недостатнім, і процес реформ все ще триває в

обговореннях Комітету міністрів. Рішення суду ЄСПЛ має на меті забезпечити виплату компенсації потерпілим від порушення. Він також може скасувати рішення державних судів, припинити провадження, змусити державу внести зміни до свого законодавства, змінити судову чи адміністративну практику. Сторони у справі повинні виконувати рішення ЄСПЛ та вживати всіх необхідних заходів для їх виконання.

При Раді Європи здійснює діяльність Європейська комісія з питань ефективності правосуддя (далі – ЄКПЕП, англ. CEREJ). Створення цього інституту мало на меті поліпшити якість правосуддя в країнах-членах Ради Європи та привести їх системи правосуддя у відповідність до стандартів та норм Ради Європи. Головним чином йдеться про стандарти якості виконання правосуддя, які встановлені статтями 5, 6, 13 та 14 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, які стосуються саме якісного вирішення правових спорів у рамках внутрішньодержавних систем правосуддя.

Окрім того, поява цього органу Ради Європи в певній мірі обумовлена, за словами першого президента ЄКПЕП, надмірним навантаженням справами до Європейського суду з прав людини, яке можна зменшити шляхом підвищення якості та ефективності судових систем країн-членів і таким чином перенести навантаження з розгляду судових суперечок з наднаціонального на національний рівень [16]. Якщо врахувати той факт, що більшість справ, які розглядає ЄСПЛ, стосуються саме порушень прав людини судовими органами, а саме порушень гарантій судового захисту, закріплених статтею 6 Європейської конвенції про захист прав людини, актуальність створення ЄКПЕП стає очевидною. Зважаючи на це, доцільно стверджувати, що ст. 6 ЄКПЛ встановила ключовий Європейський стандарт правосуддя (Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який

вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Судове рішення проголошується публічно, але преса і публіка можуть бути не допущені в зал засідань протягом усього судового розгляду або його частини в інтересах моралі, громадського порядку чи національної безпеки в демократичному суспільстві, якщо того вимагають інтереси неповнолітніх або захист приватного життя сторін, або - тією мірою, що визнана судом суворо необхідною, - коли за особливих обставин публічність розгляду може зашкодити інтересам правосуддя.).

Отже, діяльність Комісії охоплює два основних напрямки діяльності Ради Європи, які, згідно зі Статутом ЄКПЕП, стосуються основних прав і свобод людини, демократії та верховенства права, які безпосередньо забезпечуються системами правосуддя країн-членів, а також реалізації принципу верховенства права, яке забезпечується органами правоохоронних органів, включаючи судові органи. Досягнення цих цілей здійснюється шляхом покращення якості та ефективності судових систем країн-членів і реалізується в межах Ради Європи у формі аналітичної, експертної та консультативної діяльності ЄКПЕП.

Згідно позиції ЄКПЕП Судові органи повинні будувати свою діяльність на основі наступних принципів:

- Незалежність судових органів як право і водночас вимога забезпечення справедливого проведення судового розгляду та дотримання прав сторін.

- Свобода суддів у створенні асоціацій та інших професійних організацій, вступ до них для захисту своїх інтересів, підвищення професійної підготовки та збереження суддівської незалежності.

- Високі моральні якості та здібності, а також відповідна підготовка та кваліфікація у сфері права осіб, які призначаються на посади суддів.

- Недопустимість дискримінації при підборі суддів (вимога громадянства країни не є дискримінаційною).
- Гарантія законом строку повноважень суддів, їх незалежності та безпеки, відповідної винагороди, надання належних умов служби, виходу на пенсію та інших необхідних соціальних заходів їх захисту.
- Особистий імунітет суддів від судового переслідування за фінансову шкоду, заподіяну під час здійснення правосуддя (якщо така шкода не заподіяна в результаті зловживання владою, що має бути доведено в спеціальному порядку).
- Негайне і безпристрасне розглядання звинувачення або скарги під час виконання суддею його судових та професійних обов'язків.
- Тимчасове призупинення з посади або звільнення суддів лише у випадку їхньої неспроможності виконувати свої обов'язки або несумісності їх поведінки з посадою, яку вони займають.
- Прийняття рішення про дисциплінарне покарання, призначення тимчасового призначення або звільнення на підставі незалежної перевірки безстороннім судом, створеним на підставі закону.

1.2. Еволюція спільних стандартів правосуддя Ради Європи та шляхи їх закріплення

Міжпарламентська співпраця у практиці міжнародних відносин була відома з кінця XIX століття, а саме з часу створення першої міжпарламентської організації - Міжпарламентського союзу, в 1889 році сером Вільямом Рендалом Криммером та Фредеріком Пасі. Незважаючи на свій неурядовий статус, Міжпарламентський союз став першим значним кроком до створення сучасної системи міжпарламентських відносин [17,с. 139].

Однак поява міжнародних організацій, орієнтованих на співпрацю між парламентами, набула значної інтенсивності із закінченням Другої

світової війни. Період після 1945 р. призвів до того, що світове співтовариство усвідомило необхідність міжнародного співробітництва з метою запобігання новим глобальним конфліктам шляхом створення умов для плідної співпраці між державами через відповідні спільні інституції, які будуть наділені реальними повноваженнями.

Слід зазначити, що в цей період спостерігається посилення політичної та економічної залежності держав одна від одної. Тому період з кінця 40-х - початку 50-х років. XX століття відзначає значне прагнення світового співтовариства встановити мир та швидкий розвиток дипломатичної діяльності. Ці процеси призвели до створення європейських міжурядових організацій, у структурі яких були передбачені органи міжпарламентського співробітництва, зокрема: Рада Європи, Союз Західної Європи, Північна рада та інші.

Досвід двох світових війн стимулював європейське співтовариство до більш тісної співпраці з широким колом представників європейських держав. Аналізуючи історичні факти, можна зробити висновок, що створенню міжнародної організації, яка нині відома як Рада Європи, передувала пропозиція. Ці ідеї вперше були висловлені в травні 1948 р. В Гаазі, де відбувся міжнародний конгрес, відомий як «Конгрес Європи» [18,с. 189].

Згодом, 26 листопада 1948 р., В Парижі було скликано постійний комітет для вивчення та розвитку організації, що об'єднала європейський регіон. До складу комітету входили представники Англії, Франції, Нідерландів, Бельгії та Люксембургу. Франція та Бельгія наполягають на створенні в Європі Асамблеї з представницькою функцією, з якої в майбутньому може бути сформований спільний Європейський парламент. Представники Англії наполягали на недоторканності та неподільності національного суверенітету європейських держав та пропонували створити Асамблею як дорадчий орган між представниками,

призначеними урядами країн-учасниць, та Комітетом міністрів з урахуванням Збірка. Згодом, після пошуку компромісу та врахування всіх ідей та пропозицій 5 травня 1949 р. У Лондоні, десять держав- засновниць підписали Статут Ради Європи. Коментуючи цю історичну подію, Ернест Бевін, державний секретар Великобританії в 1945-1951 роках, сказав, що «вперше в історії старого європейського континенту ми спостерігаємо створення спільних демократичних інститутів». Стаття 10 Статуту Ради Європи передбачає, що одним із трьох керівних органів, разом з Комітетом міністрів та Секретаріатом, є Парламентська асамблея Ради Європи, яка була призначена дорадчим органом до 1974 року. Відзначимо, що Парламентська асамблея Рада Європи є першою в історії Європейською асамблеєю, створеною на основі міжнародно-правового договору [19].

Статутним органом Ради Європи, як визначено у статті 10 Статуту Ради Європи, є Консультативна асамблея. Засновником Парламентської асамблеї Ради Європи є Консультативна асамблея. Однак слід зазначити, що в жовтні 1974 р. Консультативна асамблея, щоб передати свої повноваження Комітету міністрів, відхилила назву «Консультативна» і стала відомою як «Парламентська асамблея». Слід зазначити, що назва Асамблеї Ради Європи була змінена з «Консультативна» на «Парламентська» за [мовчазною] згодою представників урядів держав-членів Асамблеї [20,с.207].

Потім Асамблея почала надсилати свою кореспонденцію Комітету міністрів за формами, що називаються «Парламентська асамблея», але протягом тривалого часу (майже двадцять років) Комітет міністрів надсилав свої відповіді до «Консультативної асамблеї». Нова назва була офіційно прийнята Комітетом міністрів у лютому 1994 р., Але відповідних змін до тексту Статуту Ради Європи не внесено.

Розділ 5 Статуту Ради Європи тепер зберігає свою первісну назву - Консультативна асамблея. Стаття 22 Статуту передбачає: «Консультативна асамблея є органом, з яким проводиться консультація» [19].

Переходячи до аналізу Парламентської асамблеї Ради Європи, варто нагадати, що ПАРЕ є органом міжпарламентської співпраці між державами-членами Ради Європи, зокрема, у сфері правосуддя, а отже, вдосконалення та розвитку парламентської дипломатії, парламентських принципів та загальнодемократичних цінностей є пріоритетом ПАРЕ. У зв'язку з цим одним з найважливіших напрямків діяльності Парламентської асамблеї Ради Європи є допомога державам у створенні, розвитку та вдосконаленні стандартів у сфері правосуддя.

За весь час свого існування ПАРЕ як міжнародний парламентський орган продемонстрував гнучкість та здатність адаптуватися до сучасних реалій міжнародного життя. Жоден міжнародний парламентський форум, крім ПАРЕ, не виявив готовності інтегрувати країни Центральної та Східної Європи до сім'ї європейських демократій. Завдяки введенню статусу «спеціального гостя», ПАРЕ відіграла ключову роль у процесі інтеграції колишніх радянських республік до Ради Європи [21].

Для досягнення цілей Ради Європи Парламентська Асамблея вживає заходів для об'єднання Європи, захисту демократії та пропаганди унікального політичного та правового простору в Європі. Парламентська асамблея започаткувала Загальноєвропейську програму співробітництва та міжпарламентської допомоги Парламентської асамблеї (DEMOPARL) [21]. Ця програма призначена для вдосконалення міжпарламентської співпраці в Європі. Її можуть прийняти будь-яка з держав-членів Ради Європи, а також країни зі статусом «спеціального гостя». Програма охоплює, серед іншого, такі сфери, як: інформування та підготовка парламентарів та парламентських експертів, багатостороннє та двостороннє

співробітництво у галузі законодавства та допомога у наданні документації та організації зустрічей.

Важливість ПАРЕ в системі органів Ради Європи, її місце та особливе значення також підкреслюється тим фактом, що Парламентська Асамблея самостійно здійснює активну співпрацю з парламентами інших держав та міжнародними організаціями.

Наступним напрямком діяльності Парламентської асамблеї як складової Ради Європи є її активна діяльність у гуманітарній сфері. За 60 років існування Ради Європи Парламентська Асамблея набула статусу «сторожі з прав людини». У рамках ПАРЕ існує безліч програм захисту прав людини та основних свобод. Експерти та експерти, які постійно працюють у різних комісіях Парламентської асамблеї, відповідають за захист прав людини.

Для багатьох європейських країн, які намагаються побудувати цивілізоване демократичне суспільство, результати правозахисної діяльності ПАРЕ є безцінними. Факти про нетерпимість, расизм, антисемітизм та ксенофобію, порушення прав національних меншин, а тепер і тероризм - все це об'єкти постійного діалогу в Асамблеї. Основними сферами захисту прав людини, які Парламентська Асамблея визначила зараз пріоритетними, є захист прав дітей та жінок у Європі. В даний час Парламентська Асамблея реалізує кампанію з попередження та боротьби із сексуальним насильством щодо дітей. Головною метою ПАРЕ у цьому відношенні є досягнення якнайшвидшого підписання та ратифікації усіма державами-членами Ради Європи Конвенції про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства [22]. Держави-члени є учасниками Конвенції. Рада Європи.

Слід зазначити, що Верховна Рада України ратифікувала Конвенцію Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального

насильства [22] на основі відповідного закону України від 20 червня 2012 р. No 4988- VI [23].

Парламентарії також беруть участь у програмах протидії торгівлі людьми. В даний час ПАРЕ бере участь у відповідній ініціативі Асамблеї та сприяє підписанню та ратифікації Конвенції Ради Європи про боротьбу з торгівлею людьми від 16 травня 2005 р. В даний час до Конвенції входять 44 держави-члени Ради Європи. Україна погодилася на зобов'язання цієї Конвенції на підставі Закону України від 21 вересня 2010 р. No 2530-VI [24].

Парламентська асамблея Ради Європи активно працює над боротьбою з тероризмом та екстремізмом. Зокрема, від імені ПАРЕ були прийняті Рекомендація 1426 (1999) «Європейські демократії в умовах тероризму» та Резолюція 1605 (2008) «Європейські мусульманські громади в умовах екстремізму». Перший - це, зокрема, Конвенція про боротьбу з тероризмом від 27 січня 1977 року. Робота ПАРЕ щодо боротьби з терористичною загрозою на європейському рівні відповідає глобальній боротьбі з тероризмом та екстремізмом та сприяє Конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму від 9 грудня 1999 р., Міжнародна конвенція про боротьбу з терористичними вибухами від 15 грудня 1997 р., Міжнародна конвенція про боротьбу з актами ядерного тероризму від 13 квітня 2005 р., Міжнародна конвенція Придушення захоплення заручників 17 грудня 1979 р. Та інші.

Парламентська асамблея Ради Європи є одним з найбільш представницьких парламентських форумів, що представляє погляди широкого кола політичних сил у державах-членах Ради Європи. Сьогодні, за кількістю національних парламентських делегацій, ПАРЕ має ширший склад, ніж Європейський парламент (47 проти 28). Через те, що ПАРЕ була і залишається найрепрезентативнішим європейським форумом, вона

значно посилила свій вплив на Комітет міністрів, і тому рішення та документи, прийняті від імені ПАРЄ, не можна ігнорувати.

Кількість національних делегацій держав-членів у ПАРЄ. Кількісний склад парламентських органів європейських міжнародних організацій в основному ґрунтується на принципі пропорційності населення, але формування кількісного складу Парламентської асамблеї Ради Європи є предметом застережень. У ПАРЄ країни з невеликою кількістю населення мають конкретну кількість представників, оскільки у випадку пропорційного розподілу деякі країни мали б лише одного представника. ПАРЄ повинна мати принаймні двох представників від держави-члена, незалежно від її населення. Це правило було встановлено для забезпечення як представництва уряду, так і представництва опозиційних сил держави-члена Ради Європи. У зв'язку з цим можна навіть сказати про привілейоване становище менших країн, особливо В. В. Лесюк звертає увагу на той факт, що в ПАРЄ Ліхтенштейн із населенням 34 тис. Осіб має 2 місця. З огляду на цей факт, громадяни Ліхтенштейну представлені в ПАРЄ у 359 разів більше, ніж громадяни Франції [25,с.134].

П'ять країн з найбільшим населенням (рф, Федеративна Республіка Німеччина, Французька Республіка, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії та Італійська Республіка) мають однакову кількість місць - 18 представників кожна (Україна має 12 представників для порівняння) . Національні парламенти цих штатів мають двопалатну структуру. Зокрема, Французьку Республіку представляють 18 делегатів, з яких 6 представляють верхню палату парламенту (Сенат) і 12 - нижню палату (Національні збори).

Кількісний склад національної делегації держави-члена визначає основних внесків до бюджету Ради Європи. Тобто, залежно від кількості місць у Парламентській асамблеї, визначається відсоток внесків до загального бюджету Ради Європи. До 1995 року основними платниками

були чотири держави, а саме Федеративна Республіка Німеччина, Французька Республіка, Великобританія та Італійська Республіка, оскільки на той час вони мали найбільшу кількість місць у ПАРЄ.

Кожен член парламентських делегацій має одного члена. Заступники національної делегації матимуть ті самі повноваження, що і представники, за умови належного повідомлення про їх участь та повноваження.

Структура Парламентської асамблеї складається з президента Асамблеї, президентського комітету, бюро, секретаріату, постійного комітету, об'єднаного комітету та 9 профільних комітетів. Органи управління Парламентської асамблеї формуються відповідно до національної квоти.

Президент ПАРЄ. Голова Парламентської асамблеї обирається сесією на три строки поспіль один рік. Президент ПАРЄ не має права брати участь у дебатах та голосуванні. 20 віце-президентів чергують президентський комітет протягом одного року по черзі. Президент Парламентської асамблеї, Генеральний секретар та лідери політичних груп утворюють президентський комітет ПАРЄ. Президентський комітет є дорадчим органом, який надає 78 консультацій Голові та Бюро, а також готує засідання Бюро та виконує інші координаційні функції [26].

Офіс. Важливим органом внутрішньої структури Парламентської Асамблеї є Бюро Асамблеї. До складу Бюро входять голова ПАРЄ, 20 членів (заступники голови), керівники п'яти політичних груп та голови комітетів. Бюро відповідає за координацію діяльності Асамблеї та відповідних комітетів.. Секретаріат ПАРЄ очолює Генеральний секретар. Основними обов'язками секретаріату є підтримка членів ПАРЄ та Голови ПАРЄ у їхній повсякденній роботі та забезпечення належного проведення всіх парламентських процедур [27].

Постійний комітет. Постійний комітет покликаний діяти від імені ПАРЄ протягом міжсесійного періоду. До складу Постійного комітету

входять: Голова та заступники Голів ПАРЄ, а також Голови політичних груп, Голови профільних комітетів та Голови національних делегацій [27].

Спільна комісія. Спільний комітет забезпечує постійне та ефективне спілкування між Парламентською асамблеєю та Комітетом міністрів Ради Європи. Спільний комітет складається з представників урядів держав-членів, які є членами Комітету міністрів, та відповідної кількості представників Асамблеї, включаючи Президента Асамблеї. Спільна комісія працює над вирішенням суперечливих положень Статуту Ради Європи щодо консультацій та співпраці між ПАРЄ та CMRC [27].

Відповідно до Статутної резолюції (51) 30, Спільна комісія є координаційним органом Ради Європи. Як зазначають Флоренс Бенуа-Ромер та Генріх Клебес, «мало організацій, які мають такі прямі зв'язки між парламентами та національними урядами».

Формально компетенція Спільної комісії обмежена. Спільний комітет не може голосувати чи приймати обов'язкові рішення. Однак, виступаючи органом зв'язку для обміну інформацією, він часто виступає інструментом тиску ПАРЄ на Комітет міністрів. У зв'язку з цим ПАРЄ неодноразово піднімала питання про перегляд повноважень Спільного комітету, оскільки положення Резолюції (51) 30, що визначають Статут Спільного комітету, застаріли. У своєму проекті переглянутого статуту Ради Європи, затвердженому Рекомендацією 1212 (1993) від 11 травня 1993 р., ПАРЄ пропонує більш чітке визначення статуту та складу Спільного комітету та розширення його повноважень.

Комісія ПАРЄ. Відповідно до правила 24 Статуту Ради Європи Парламентська Асамблея має право створювати комітети для розгляду будь-якого питання, що входить до її компетенції. Вісім існуючих профільних комісій є важливим компонентом, що забезпечує ефективну та кваліфіковану роботу ПАРЄ. До компетенції профільних комітетів входить, зокрема, підготовка звітів, обговорених на пленарних засіданнях

Асамблеї; профільні комітети також вивчають питання та документи, надіслані їм Бюро або Постійним комітетом.

Держави-члени Ради Європи повинні зробити все від них залежне, щоб уникнути такої ескалації насильства.»

Сама резолюція має назву «Зростання напруження навколо Азову та Керченської протоки і загрози для європейської безпеки» [28]. Відомо, що українська сторона пропонувала іншу назву – «Відкрита російська агресія проти України: зрив мирного процесу та загроза європейській єдності». Втім, за кілька днів до голосування керівний орган ПАРЄ її змінив. ПАРЄ висловила підтримку суверенітету і територіальній цілісності України.

«ПАРЄ висловлює велике занепокоєння щодо спорудження Росією мосту через Керченську протоку, що є незаконним і ще одним порушенням українського суверенітету, а також щодо російської політики стосовно вибіркового обшуку українських та міжнародних судів, що заважає навігації до і з Азовського моря», – зазначено в резолюції [28]. Асамблея підтримала пропозицію, внесену Німеччиною та Францією, щодо того, щоб рух кораблів у Керченській протоці моніторили спостерігачі третьої країни, які гарантуватимуть там свободу навігації.

«Парламентська Асамблея закликає країни-члени зробити все можливе в їхніх силах, щоб не допустити ескалації сили», – йдеться в документі.

Члени зібрання ухвалили дві поправки до запропонованого тексту, але не додали згадку, що моряків утримують як військовополонених, як пропонувала українська сторона. Доповідач по Азову німецький депутат Андреас Нік зазначив під час обговорення, що цього терміну навмисно уникали в тексті, щоб не сприяти подальшій ескалації конфлікту.

Водночас у текст додали компромісний варіант, який запропонувала українська сторона – згадку, що захоплені моряки підпадають під дію «відповідних норм міжнародного гуманітарного права, зокрема

Женевської конвенції». Конвенції встановлюють у міжнародному праві гуманне ставлення під час війни, зокрема регулюють правила поведінки з військовополоненими [30].

Доповіді лорда Рассела-Джонсона (Великобританія, Альянс лібералів та демократів за Європу) «Заходи щодо майбутнього статусу Косова». Автор доповіді представив своє бачення розв'язання конфліктної ситуації навколо Косова, що полягає у вирішенні ситуації засобами та силами держав-членів ЄС з можливим визнанням односторонньої заяви про незалежність Косова. З більш радикальними пропозиціями виступив автор висновку від Комітету з юридичних питань та прав людини П. Омцигт (Нідерланди, Група Європейської народної партії), серед яких: невідкладне надання незалежності Косову у зв'язку із тим, що всі переговорні можливості вже вичерпані після відхилення плану М. Ахтісаарі офіційним Белградом, а зволікання із прийняттям рішення призведе лише до продовження стану тотальних «етнічних чисток», участі безробітного населення у схемах відмивання коштів та погіршення і без того напруженої криміногенної ситуації.

До парламентаріїв звернувся Президент Албанії Б. Топі. Він зазначив, що лише об'єднана Європа здатна унеможливити перетворення війни на політичний інструмент вирішення конфліктів, незалежний статус Косова відповідає інтересам миру та стабільності в регіоні.

Відповідну Резолюція щодо майбутнього статусу Косова ухвалена з поправками 104-ма голосами проти 56. В резолюції йшлося про те, що:

«Парламентська асамблея вважає розв'язання процесу визначення статусу Косово фундаментальним елементом для забезпечення миру та довгострокової стабільності в Європі. Визначення майбутнього статусу Косово є надзвичайно чутливим політичним питанням, яке містить юридичну складову та складову щодо прав людини, з серйозними наслідками на регіональному та міжнародному рівнях, що породжує

виклики для міжнародної спільноти. Асамблея також наполягає на невідкладній необхідності забезпечити повне і всеохоплююче застосування норм в царині демократії прав людини та верховенства права для всіх людей, що живуть у Косово, яким би не було їх етнічне походження.» [29].

Отже, відповідно до ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права кожен має право при розгляді будь-якого кримінального обвинувачення, що пред'являється йому, або при визначенні його прав та обов'язків у будь-якому цивільному процесі на справедливий та публічний розгляд справи компетентним, незалежним та неупередженим судом, створеним на підставі закону. Свою оригінальну інтерпретацію принципу справедливості у правосудді можна було спостерігати і в Конвенції про захист прав людини та основних свобод, а також сформованих на її основі правових позиціях Європейського Суду з прав людини. Особливістю трактування принципу справедливості судового розгляду в документах Ради Європи є те, що справедливість постає у вигляді складеного права, що включає низку відносно самостійних правочинів, які в своїй сукупності і забезпечують досягнення необхідного результату в судовому провадженні.

РОЗДІЛ 2. ЗМІСТ ТА МЕХАНІЗМИ ВПРОВАДЖЕННЯ СТАНДАРТІВ РАДИ ЄВРОПИ У СФЕРІ ПРАВОСУДДЯ

2.1. Повноваження структур Ради Європи щодо розробки і впровадження стандартів у сфері правосуддя

Забезпечення незалежності та неупередженості правосуддя перебуває у центрі уваги Ради Європи. Вона розробляє стандарти, заходи та правові інструменти у цій сфері, а також підтримує професійні організації. Основну частину роботи на цьому напрямі виконують Європейська комісія з ефективності правосуддя, Консультативна рада європейських суддів та Консультативна рада європейських прокурорів. Рада також наполегливо рекомендує самій національній владі застосовувати її стандарти у в'язницях та в роботі поліції.

Хоча після 1945 року було створено низку різних інститутів, що доповнюють місію та роль Ради Європи у сфері впровадження стандартів правосуддя, її політичні ідеї та механізми діяльності залишаються унікальним. Відрізняючись від схожих інститутів, Рада поділяє чимало їх цінностей та устремлінь, співпрацюючи з ними у багатьох сферах. Серед них права людини, верховенство права та демократія. Слід розрізнити Раду Європи та Європейський Союз (ЄС), що налічує 27 країн-членів. В останні 15 років Рада ЄС чимало здійснюють програм у сфері правосуддя спільно.

Рада Європи активно надає підтримку державам-членам у боротьбі з корупцією і тероризмом, а також в реалізації необхідних реформ у сфері правосуддя. Група експертів у галузі конституційного права, відома як Венеційська комісія, пропонує юридичні консультації для країн у всьому світі. Парламентська асамблея РЄ є активним учасником правового регулювання у сфері правосуддя [31].

Таким чином, Рада Європи захищає права людини в рамках міжнародних конвенцій, таких як Конвенція про попередження та

боротьбу з насильством щодо жінок та насилля в сім'ї та Конвенція про кіберзлочинність. Організація стежить за прогресом держав-членів у цих сферах і дає рекомендації через незалежні моніторингові органи.

13 квітня 2016 року Комітет міністрів Ради Європи ухвалив План Дій щодо «Зміцнення судової незалежності та неупередженості» напередодні Конференції високого рівня міністрів юстиції та представників судової системи (Софія, Болгарія, 21-22 квітня 2016 р.). План Дій включає цілі та дії, спрямовані на просування гендерної рівності в системі правосуддя та реалізації гендерної проблематики, і зобов'язує Раду Європи та її держави-члени домагатися гендерного балансу в судовій системі та докласти зусиль для боротьби з гендерними стереотипами судової системи.

Парламентська Асамблея Ради Європи (ПАРЄ) у своїй резолюції 2054 р. «Рівність та недопущення дискримінації у доступі до правосуддя» (2015 р.) закликала держави-члени активізувати свої зусилля щодо усунення правових, соціальних, економічних та культурних бар'єрів до доступу жінок до правосуддя. З цією метою ПАРЄ закликала держави-члени [32]:

- підписати та/або ратифікувати Стамбульську конвенцію;
- провести поглиблений аналіз впливу статі на доступ до правосуддя, зокрема, шляхом збору деталізованих даних за статевою ознакою, а також ухвалити гендерно орієнтоване законодавство з урахуванням конкретних бар'єрів, з якими стикаються жінки при доступі до правосуддя³⁰⁹.

16-17 травня 2023 року на Саміті Ради Європи у Рейк'явіку в Ісландії глави держав і урядів 46 країн-членів Організації вирішили створити Реєстр збитків, заподіяних агресією російської федерації, як перший крок до міжнародного Компенсаційного механізму. Лідери домовилися зміцнити Раду Європи та її роботу у сфері прав людини, демократії та верховенства права шляхом ухвалення декларації про

принципи демократії, підтвердження зобов'язань щодо Європейської конвенції з прав людини та розробки інструментів для розв'язання нових проблем у сфері технологій і довкілля.

Рада Європи працює в тісному партнерстві з Європейським Союзом, і співпрацює з Організацією Об'єднаних Націй, Організацією з безпеки і співробітництва в Європі, а також з багатьма країнами-партнерами по всьому світу.

Рада Європи займається зміцненням верховенства права та просуванням демократії через право. Передове місце у цій роботі займає Венеціанська комісія, що заснована 1990 року, є консультативним органом конституційної сфери. Вона сприяє визначенню конституційних стандартів і консулює з таких, наприклад, тем, як демократичні інститути, вибори, права меншин. Комісія складається з незалежних фахівців з конституційного та міжнародного права та політичних наук [33].

Ще однією складовою діяльності Ради у галузі верховенства права та правосуддя є розробка загальних стандартів та політики в рамках різних заходів. Вона також є депозитарієм угод про правове співробітництво у боротьбі з міжнародною злочинністю в Європі. Відображенню загроз верховенству права Рада Європи протидіє загрозам верховенству права. Одним із найважливіших його завдань на цьому напрямі є боротьба з корупцією. Її очолює Група держав боротьби з корупцією (ГРЕКО), створена 1999 року з метою розвитку потенціалу держав-членів у цій сфері. Група спостерігає за вжиттям країнами антикорупційних заходів і, за необхідності, спонукає їх проводити відповідні реформи.

З організованою злочинністю та тероризмом Рада бореться за допомогою комітету експертів MONEYVAL, який з 1997 року стежить за тим, щоб держави-члени ефективно протидіяли відмиванню грошей та фінансуванню тероризму. Цим цілям попередження злочинної служить І

Європейська конвенція, що містить процедуру про визначення екстрадиції злочинців, а також регулює питання взаємодопомоги між державами-членами. Конвенція стала першим міжнародним договором, який кваліфікував як кримінальні злочини підбурювання, вербування та навчання тероризму.

Рада також бере участь у забезпеченні безпеки в Інтернеті та боротьбі з кіберзлочинністю, використовуючи Будапештську конвенцію про кіберзлочинність та інші документи. Конвенція стала першим міжнародним договором у цій галузі, її застосування контролюється Комітетом Конвенції з кіберзлочинності. Захист приватного життя та інформації особистого характеру здійснюється відповідно до Конвенції Ради Європи про захист фізичних осіб при автоматизованій обробці персональних даних, прийнятої в 1981 році, яка залишається єдиним у своєму роді міжнародним договором. Цими питаннями також займається Європейський діалог з управління Інтернетом (EuroDIG), утворений спільно з Європейським Союзом та іншими організаціями [34].

Демократія просування демократії правосуддя третій стовп, на якому ґрунтується Рада Європи. Його діяльність у цій галузі заснована на переконанні, що захищати права людини та забезпечувати верховенство права неможливо без здорового та розумного демократичного правління. Рада допомагає захищати та просувати демократію та демократичну культуру на всіх рівнях суспільства у країнах, що входять до неї, шляхом розробки стандартів та контролю їх виконання за допомогою постійно діючої інфраструктури активного сприяння. Просування парламентської демократії є ключовим для Ради Європи напрямом. Основною метою в цій галузі є розвиток демократичних інститутів та політичного плюралізму, просування прав людини, верховенства права та розширення моніторингових заходів у країнах-членах. Роботою в цій галузі керує Парламентська асамблея, що надає діяльності Ради політичного імпульсу.

47 країн-членів Асамблея, що складається з парламентаріїв. обговорює та формулює рекомендації з усіх питань діяльності Ради Європи на сесіях, що відбуваються чотири рази на рік.

Рада також прагне підтримувати вільні та справедливі вибори, які є основою парламентської демократії. Рада Європи сприяє розвитку місцевої демократії, яка, як у ній вважають, є фундаментом будь-якої демократичної судової системи та необхідною умовою демократичної стабільності. У цій роботі вона спирається на принципи Європейської хартії місцевого самоврядування [35,с.78], за провадженням якої спостерігає Конгрес місцевої та регіональної влади. Конгрес складається з політичних представників місцевих та регіональних органів влади з усіх країн-членів Ради Європи. Він організовує політичний діалог, здійснює спостереження та сприяє співпраці на користь розвитку місцевої та регіональної демократії в Європі.

Серед іншого Рада Європи сприяє належному управлінню на місцевому рівні. Вона також закликає місцеву та регіональну владу розвивати прикордонні партнерські зв'язки, модернізувати методи своєї роботи, дотримуватися норм етичної поведінки громадянами.

У сфері правосуддя Рада Європи виступає, зокрема, за демократичне судочинство та стабільність, надаючи державам-членам платформу для співробітництва. Рада прагне захищати демократію в постконфліктних ситуаціях і заморожених конфліктах, коли є загроза демократичній стабільності. Внесок у стійкість демократичного правління політичних досліджень.

З метою захисту та розвитку демократії Рада Європи підтримує вільні, незалежні та плюралістичні засоби масової інформації, виступає за відкритість, загальну доступність та безпеку Інтернету. Тісно співпрацюючи з Конференцією міжнародних неурядових організацій, Рада

залучає до участі у своїй діяльності на благо демократії національні та міжнародні правозахисні організації.

Складаючись із делегатів від міжнародних неурядових організацій, Конференція забезпечує життєво важливі зв'язки між політиками та простими громадянами та доносить до Ради Європи голос громадянського суспільства. У країнах із перехідною економікою Рада допомагає виховувати нові покоління лідерів політичної, економічної, соціальної та культурної сфер, підтримуючи мережу із 16 шкіл.

Європейська комісія з ефективності правосуддя (European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ) - консультативний орган Ради Європи, діяльність якого спрямована головним чином на підвищення ефективності функціонування систем правосуддя в державах-членах, вона здійснює моніторинг ефективності здійснення правосуддя, на аналізі цих показників формується так звана EU Justice Scoreboard з порадами та перспективами на майбутнє [36].

Вперше за дванадцятирічну історію Комісії було прийнято рішення про підготовку наукового видання, присвяченого організації діяльності, функцій, результатів та перспектив роботи Комісії.

Основними завданнями Комісії є розвиток та підвищення ефективності систем правосуддя держав-членів Ради Європи, які реалізуються в аналітичній та консультативній формі. Хоча рекомендації Комісії не є обов'язковими для виконання державами-членами, цей факт не став на заваді широкому визнанню та зростанню авторитету Комісії.

Основна діяльність Комісії полягає у підготовці доповідей з оцінки судових систем держав-членів, в рамках якої проводиться аналіз статистичних даних, підготовлених представниками держав-членів у відповідності з розробленими Комісією рекомендаційними документами з питань збирання, обробки та аналізу статистичних даних про судові системи та їх передачу державами-членами РЄ для їх подальшого

опрацювання. межах Програми правосуддя на 2021 – 2027 рр. ЄС виділяє понад 300 млн. євро для подальшого розвитку європейського простору правосуддя [37]. Це також сприятиме підвищенню ефективності національних систем правосуддя та зміцненню верховенства права, демократії та захисту основоположних прав, у тому числі шляхом забезпечення ефективного доступу до правосуддя для громадян і бізнесу. Програма фінансує заходи, які охоплюють навчання суддів та інших практикуючих юристів, взаємне навчання, судову співпрацю та підвищення обізнаності [38, с. 28].

Таким чином, на нинішньому етапі конструктивний аналіз судових систем держав-членів та розробка рекомендацій стали можливими завдяки інтенсивній роботі Комісії з розробки коштів, інструментів та методик збирання та обробки статистичних даних, а також постійному двосторонньому контакту з представниками держав-членів, до обов'язків яких належить збір та обробка статистичних даних про судові системи.

Розробивши низку методичних документів загального характеру, Комісія у своїй діяльності перейшла на етап спеціалізації. Інакше висловлюючись, у сферу інтересів ЄКЕП/СЕРЕ тепер входить ефективність правосуддя загалом. В рамках даного органу Ради Європи були створені профільні структури, діяльність яких спрямована на вивчення окремих аспектів функціонування судових систем держав-членів та розробка відповідних вузькопрофільних документів рекомендаційного характеру. В якості окремих напрямів досліджень виділені: оцінка якості судових систем держав-членів, тривалості судових розглядів, можливості застосування альтернативних методів розгляду спорів, питання виконання судових рішень.

2.2 Джерела спільних стандартів Ради Європи у сфері правосуддя

Варто відмітити, що європейські стандарти справедливого суду закріплені у низці європейських міжнародних документів – міжнародних договорах, які, в залежності від їх юридичної сили, є джерелами спільних стандартів Ради Європи у сфері правосуддя.

З огляду на попередні дослідження вітчизняних науковців, міжнародні правові стандарти можна поділити на такі групи:

1) міжнародні стандарти, які містяться у загальносвітових документах;

2) регіональні, наприклад, європейські стандарти, які закріплені в європейських міжнародних правових актах. Крім цього, у сфері правосуддя міжнародні стандарти в науковій літературі класифікуються на:

1) базові – універсальні міжнародні стандарти, закріплені в основоположних документах, що визначають стандарти правової держави;

2) спеціальні – галузеві міжнародні стандарти у сфері правосуддя;

3) міжнародні стандарти, втілені у практиці міжнародних юрисдикційних органів [2, с. 54; 3, с. 352; 4, с. 266-267].

Отже, європейські стандарти справедливого суду містяться в регіональних міжнародних документах – в європейських міжнародних правових актах. До прикладу, європейськими міжнародними правовими актами в цій сфері є Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року, рекомендація No (94) 12 щодо незалежності, ефективності та ролі суддів (ухвалена Комітетом Міністрів ради Європи на 518 засіданні заступників міністрів 13.10.1994) [61], Європейська Хартія про статус суддів 1998 року, Висновки Консультативної ради європейських суддів для Комітету міністрів ради Європи різних років тощо.

Термін «європейські стандарти справедливого суду» є усталеним у сучасній теорії адміністративного судочинства та може застосовуватися як

узагальнена назва системи закріплених у законодавстві Європейського Союзу правових норм, що встановлюють права особи в адміністративному судочинстві та гарантують їх реалізацію, а також сформованих на їх основі правових звичаїв [5, с. 188].

Рада Європи експортує свої усталені цінності, та є переконливою моделлю для забезпечення тривалого застосування демократичних засад у перехідний та мирний періоди. РЄ служить каналом комунікації, співпраці та переговорів між своїми державами-членами, які зобов'язані приймати, застосовувати та дотримуватися низки взаємовизнаних цінностей. Таке спілкування та взаємне визнання часто використовується для встановлення стандартизації та контрольних показників для національних органів влади в пост конфліктних суспільствах та є змогою оцінити будь-які питання, які потребують вирішення, особливо щодо функціонування демократичних систем і систем верховенства права, захисту прав людини та покращення умов життя та інтеграції тих, хто постраждав від конфлікту.

Основними європейськими міжнародно-правовими стандартами у сфері захисту прав людини: Європейська соціальна хартія (1961 р.) [39]; Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.) [40] зі змінами, внесеними Протоколами до неї Європейська конвенція про запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню (1987 р.) [41] та Протоколи до неї; Рамкова конвенція про захист національних меншин (1995 р.) [42]; та ін. Серед цих міжнародних договорів особливе значення для імплементації європейських стандартів прав і свобод людини має Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод.

Насамперед йдеться про стандарти якості у сфері правосуддя, встановлені статтями 5, 6, 13 та 14 Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод (ЄКПЛ), які стосуються саме якісного

вирішення правових спорів у рамках внутрішньодержавних систем правосуддя. Інакше висловлюючись, ЄКЕП/СЄРЕ один з профільних інститутів (його діяльність обмежується питаннями відправлення правосуддя в державах-членах), який має функції аналітичного та консультативного органу та сприяє імплементації вимог конвенційного права Ради Європи та судової практики Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) щодо якості систем правосуддя.

Конвенція 1950 року про захист прав людини і основоположних свобод є найстарішою регіональною угодою з прав людини в Європі та найавторитетнішим міжнародним документом з прав людини. Крім основного тексту, Конвенція містить ряд протоколів, деякі з яких були розроблені, доповнені або уточнені. Конвенція була першим міжнародним документом, що містив концепцію політичної демократії [40].

Сьогодні Конвенція повністю вважається одним із найбільших досягнень Ради Європи. Це фундаментальна основа всієї системи міжнародних законів і нормативних актів у сфері прав і свобод людини, її законних інтересів і потреб. Завдяки ефективному захисту прав особистості, включаючи право особи на звернення до порушених прав, Конвенція стала першим міжнародно-правовим документом, розробленим для захисту широкого кола громадянських і політичних прав. За своєю правовою природою Пакт і Протоколи до нього є обов'язковими міжнародно-правовими договорами, які встановлюють систему наднаціонального контролю за дотриманням прав людини всередині країни.

Так, відповідно до установчого акту Комісії до компетенції цього інституту входять такі функції:

- 1) аналіз судових систем на їх відповідність вимогам та стандартам Ради Європи;

- 2) дослідження проблем судових систем та формулювання пропозицій щодо їх удосконалення;
- 3) організація обміну інформацією про судові системи;
- 4) надання юридичної допомоги державам-членам;
- 5) надання сприяння іншим профільним органам Ради Європи в рамках їхньої нормотворчої діяльності з підготовки міжнародних актів Ради Європи у сфері правосуддя (зокрема, співпраця з Європейським комітетом з правового співробітництва) (ст. 2).

Поняття «Європейські стандарти прав людини у сфері правосуддя» включає положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (як основний документ, що встановлює перелік таких прав і свобод, на які погоджується більшість європейських країн), а також положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Зміст Європейського суду з прав людини та основні гарантії імплементації цих стандартів [43].

Якщо застосовувати якнайшвидше, ці зусилля можуть привести пост конфліктні суспільства до сталої демократії та європейської інтеграції. Застосовуючи свої повноваження щодо сприяння, спонукання, допомоги та контролю за прийняттям та впровадженням демократичних стандартів у рамках пост конфліктного перехідного періоду суспільства, РЄ керує своїм мандатом ініціювати, допомагати та контролювати процеси у сфері правосуддя.

Концепція правосуддя перехідного періоду була натхненна рішенням Міжамериканського суду з прав людини 1988 року у справі «Веласкеса Родрігеса проти Гондурасу». Було вирішено, що перехідні країни повинні: вживати розумних заходів для запобігання порушенням прав людини, проводити серйозне розслідування порушень у разі їх

виникнення, накладати відповідні санкції на винних, та забезпечити відшкодування шкоди потерпілим від порушень.

РЄ в основному приділяє увагу першому пункту запобігання порушенням прав людини шляхом проведення конституційної та інших реформ правової системи та частково на пунктах третьому санкції та четвертому репарації. Це ті моменти, де РЄ може здебільшого зробити внесок у перехідне правосуддя. Натомість політика Ради Європи позиціонує заходи перехідного правосуддя як переважно національну ініціативу, водночас визнаючи здатність РЄ втручатися в процеси перехідного правосуддя, коли це необхідно, як додаткову роль. Ця спроможність керується головним чином через процеси моніторингу та ініціативи допомоги, в яких РЄ виступає як експортер цінностей у національне середовище.

Політика Ради Європи щодо розширення прав людини особливо актуальна для просування цінностей у сфері правосуддя. Це було продемонстровано під час приєднання країн Центральної та Східної Європи до ЄСПЛ у 1990-х роках, метою якого було досягнення демократизації та встановлення та зміцнення верховенства права, щоб сприяти встановленню функціонуючих демократій у цих суспільствах. У рамках своєї політики розширення РЄ закликає пост конфліктні суспільства застосовувати зусилля та напрямки, які відображають механізми перехідного правосуддя [44,с.76].

Згідно з Конвенціями РЄ, оперативне надання пост конфліктного правосуддя є необхідним принципом для досягнення міцного миру та міжетнічного примирення. Рада Європи вказує, що правосуддя є універсальним, незаперечним і невідбирковим, позиціонуючи його як важливий аспект політики, який повинен застосовуватися однаково до всіх.

Для досягнення цього РЄ закликала національні органи влади реформувати свої судові системи, установи з прав людини та системи освіти в пост конфліктних районах. Кожна з цих систем має бути забезпечена та підготовлена до незалежного, об'єктивного та ефективного функціонування. Виходячи з тексту Венеційської Конвенції щодо захисту прав людини, то всеосяжна системна реформа такого роду може призвести до ефективних процесів перехідного правосуддя, спрямованих на формування соціальної згуртованості та міцного миру та запобігання повторенню порушень прав людини [45].

З огляду на ці цілі, політика Ради Європи у сфері правосуддя вказує на те, що обсяг процесів перехідного правосуддя не слід розглядати ні виключно як відплату (тобто пов'язаний із здійсненням кримінального правосуддя), ні виключно відновлювальний та орієнтований на жертву. Натомість РЄ намагалася пояснити, що належне надання пост конфліктного правосуддя вимагає встановлення ефективного співіснування каральних і відновлювальних елементів перехідного правосуддя.

Політика РЄ щодо пост конфліктного перехідного періоду підтримує як судові, так і несудові механізми перехідного правосуддя, маючи на увазі, що масштаби сучасного перехідного правосуддя, що просувається Радою Європи, передбачає забезпечення правосуддя, орієнтованого як на жертв, так і на злочинців, шляхом встановлення ефективних механізмів відплати та відновлення та системи правосуддя. З огляду на цю мету, РЄ встановила стандарти для ефективного перехідного правосуддя, які передбачають припинення безкарності за злочини, пов'язані з війною, встановлення та визнання законної та контекстуальної правди про минулі порушення та прояв недискримінаційної поваги до жертв та їхньої гідності [46, с. 886].

Правосуддя у такому вигляді, крім юридичного аспекту, спрямоване на міжетнічне примирення та соціальну згуртованість, є довготривалим і складним процесом, успіх якого залежить від сприятливого, зрілого політичного клімату, який має характеризуватися волею та рішучістю з боку політичної влади. «Перехідне правосуддя є не лише судовим і карним, спрямованим на покарання тих, хто вчинив злочини, шляхом справедливого судочинства. Це, перш за все, відновлювальний і превентивний характер, спрямований на надання відшкодування жертвам, ліквідацію безкарності та забезпечення того, щоб усі люди в регіоні змирилися з минулим, жили в мирі та безпеці в згуртованих, плюралістичних демократичних суспільствах» [47, с. 34].

Таким чином, Статут РС та її Конвенції вказують на її відданість просуванню та забезпеченню європейських цінностей, які є справжнім джерелом свободи особистості, політичної свободи та верховенства права, і які представляють принципи, що складають основу будь-якої справжньої демократії у сфері правосуддя. Для швидкого досягнення цієї мети Статут вимагає від держав-членів і держав-кандидатів прийняти та застосовувати принципи верховенства права та недискримінаційного захисту прав людини як керівні принципи управління. Ці цілі відображають мету незалежного правосуддя. Пропагування загальновизнаних цінностей демократичного функціонування, захисту прав людини та верховенства права відбувається завдяки подальшій розробці концепції перехідного правосуддя.

2.3 Практика ЄСПЛ у сфері реалізації стандартів правосуддя

Європейський суд з прав людини (також – ЄСПЛ), розглядаючи питання щодо незалежності суду, зазначив, що поняття «незалежний суд» охоплює два основні аспекти: незалежність від виконавчої влади і від сторін (справа «Рінгайсен проти Австрії»). Для того, щоб встановити, чи

може суд вважатися «незалежним» у розумінні пункту 1 статті 6 Конвенції, слід звернути увагу на спосіб призначення його членів і строк їхніх повноважень, існування гарантій проти тиску ззовні, а також на те, чи виглядає орган незалежним (справи «Фіндлей проти Сполученого Королівства», «Олександр Волков проти України»). Стосовно безсторонності суду, то, по-перше, суд повинен бути суб'єктивно вільний від упередження чи зацікавленості в результаті справи, по-друге, він також має бути безсторонній з об'єктивної точки зору, тобто має запропонувати достатні гарантії для того, щоб виключити будь-який обґрунтований сумнів у його безсторонності (справа «Фіндлей проти Сполученого Королівства»).

Процесуальний аспект, який забезпечує право на справедливий суд, з огляду на статтю 6 Конвенції, пов'язують із судовими процедурами. До нього відносять такі складові: доступ до суду; справедливість; публічність судового розгляду, процесуальна рівність сторін, розгляд справи протягом розумного строку, обґрунтованість рішення суду.

Право на доступ до суду має в основі принцип міжнародного права, який забороняє відмову в правосудді («Голдер»). це стосується і «цивільного», і «кримінального» провадження («Девеер», п. 48-54) та передбачає право на отримання рішення суду («Ганчі»). Після тривалого періоду виключення також було впроваджено право на доступ до суду в адміністративних справах («Юлін проти Естонії» (Julin v. Estonia) [54, с. 33]).

Отже, доступ до суду є одним з головних складових елементів у системі справедливого судочинства з усіма атрибутами судової форми контролю: держава не може обмежити або скасувати судовий контроль у певних галузях (справа «Голдер проти Сполученого Королівства»). ЄСПЛ у рішенні в зазначеній справі зазначив, що право доступу до суду є одним із невід'ємних складових права, передбачених пунктом 1 статті 6

Конвенції, адже остання гарантує кожній особі право на розгляд в суді будь-якого спору. Водночас право доступу до суду не є абсолютним і може підлягати обмеженням. Проте такі обмеження повинні застосовуватись з легітимною метою та повинні зберігати пропорційність між застосовуваними засобами та поставленою метою (справа «Подбієльські та ППУ Полпуре проти Польщі»).

Право кожного на «справедливий» розгляд його справи, напевно, найважливіший елемент статті 6 ЄКПЛ. Вимога «справедливості» охоплює судове провадження в цілому, а питання про те, чи був судовий розгляд «справедливим», з'ясовують шляхом сукупного аналізу всіх етапів провадження, а не лише конкретного інциденту або процесуального порушення; застосовується до всього розгляду і не обмежується лише розглядом справи за участю «сторін» (справа «Моннелл та Морріс проти Сполученого Королівства»).

Право на публічність судового розгляду, яке передбачає право заявника вимагати, щоб треті особи та засоби масової інформації були присутніми на слуханні – захищає сторони у провадженні від «таємного» правосуддя – поза громадським контролем; це також є одним із засобів забезпечення довіри до судів (справа «ріпан проти Австрії»). Право на публічність також передбачає право на оприлюднення рішення суду («Претто та інші проти Італії»).

Судовий розгляд визнається справедливим при умові забезпечення рівного процесуального положення сторін, що приймають участь у спорі. Процесуальна рівність сторін вимагає, щоб кожній стороні було надано розумну можливість пред'явити доводи у справі за умов, які не ставитимуть одну сторону в не вигідне становище щодо іншої сторони (справа «Брандштеттер проти Австрії»).

Щодо розумного строку розгляду справи, то ЄСПЛ в своїх рішеннях зазначає, що перебіг строків судового розгляду починається з часу

надходження позовної заяви до суду, а закінчується ухваленням остаточного рішення у справі, якщо воно винесене не на користь особи (справа «Скопелліті проти Італії»), або виконанням рішення, ухваленого на користь особи (справа «Папахелас проти Греції»). Несвоєчасне вирішення публічно-правового спору може залежати як від поведінки сторін чи інших учасників справи, так і від органів судової влади. Зокрема, суди можуть допустити недотримання розумного строку розгляду справи багаторазовим її відкладенням, направленням справи на новий розгляд з апеляційного суду до судів першої інстанції та переданням справи з одного суду до іншого (справа «Теліга та інші проти України»).

Разом з тим, є підстави вважати, що європейські стандарти справедливого суду закріплені не тільки в статті 6 Конвенції, але і в статтях 13, 46, статті 1 Першого протоколу тощо. Також вони закріплені в інших міжнародно-правових актах. Крім цього, не слід відкидати прецедентну практику ЄСПЛ щодо цього питання. Зокрема, ЄСПЛ розкриває зміст принципу верховенства права, який є основою справедливого судочинства і який адміністративні суди України застосовують з урахуванням судової практики ЄСПЛ, через формулювання вимог, які він виводить з цього принципу.

Пункт 10 розділу III Меморандуму секретаріату щодо відповідності проекту Закону України про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя), прийнятого Європейською комісією за демократію через право (Венеційська комісія) під час її 105-го пленарного засідання 18-19.12.2015 (Висновок No 803/2015), передбачає, що Комісія нагадує свою наполегливу рекомендацію щодо скасування вищих спеціалізованих судів, при цьому збереження за адміністративними судами автономності [55].

Основоположні цілі та цінності РЄ, визнані в Статуті [19], спрямовані на розширення можливостей політики, за допомогою якої РЄ може керувати гарантіями того, що грубі порушення прав людини, які

мали місце під час Другої світової війни, не повторяться, таким чином відображаючи мету перехідного правосуддя – забезпечити не повторення грубих порушень прав людини. Цю мету також підтверджують постійні посилання РЄ на «цінності та принципи, які необхідні в демократичному суспільстві» в її політиці.

Створення цього органу Ради Європи частково було обумовлено, за словами першого президента ЄКЕП/СЕРЕJ у Резолюції про створення Європейської комісії з ефективності правосуддя (ЄКЕП/СЕРЕJ), затвердженої на 808-му засіданні Комітету міністрів 18 вересня 2002 р. [48], надмірною завантаженістю позовами Європейського Суду з прав людини, яку можна зменшити за допомогою підвищення якості та ефективності судових систем держав-членів та усунення таким чином навантаження з розгляду судових спорів із наднаціонального на національний рівень. Якщо взяти до уваги той факт, що більшість справ, які розглядає ЄСПЛ, стосується саме порушень прав людини судовими органами, а саме порушень гарантій судового захисту, закріплених ст. 6 ЄКПЛ, актуальність створення Комісії стає очевидною.

Таким чином, діяльність Комісії охоплює два основні напрями діяльності Ради Європи, які відповідно до Статуту РЄ [19] стосуються основних прав і свобод людини, демократії та верховенства права, прав, які забезпечуються безпосередньо системами правосуддя держав-членів, а також реалізації принципу верховенства права, яке забезпечується органами правозастосування, у тому числі органами правосуддя. Досягнення цих цілей здійснюється за рахунок покращення якості та ефективності судових систем держав-членів і реалізується в рамках Ради Європи у формі аналітичної, експертної та консультативної діяльності Комісії.

У світлі практики, що склалася за більше як 20 років, діяльність ЄКЕП/СЕРЕJ носить все ж таки не тільки рекомендаційний, але більшою

мірою аналітичний характер. Справді, складання доповідей про європейські судові системи, а також оцінка якості судових систем європейських держав очевидно показує, що його основна діяльність полягає в оцінці різних аспектів функціонування судових систем на основі статистичних даних, а не в напрямку рекомендацій державам-членам щодо ефективності функціонування їх судових систем.

Безсумнівно, позитивна чи негативна думка Комісії про той чи інший аспект функціонування судових систем носить частково рекомендаційний характер, але він все ж таки є другорядним стосовно аналітичної або навіть дослідницької функції цього органу Ради Європи.

Таким чином, діяльність ЄКЕП/СЕРЕJ є менш інвазивною з точки зору міжнародного права та міжнародної політики, ніж діяльність інших органів Ради Європи, що також пояснює меншу поінформованість громадськості та фахівців міжнародного права про її діяльність та пояснює актуальність даної роботи. Будучи одним із інститутів Ради Європи [48, с.87] ЄКЕП/СЕРЕJ взаємодіє з іншими органами Ради Європи при сприянні Департаменту правової та судової співпраці Ради Європи (Justice and Legal Cooperation Department), а також Європейському комітету з правового співробітництва (European Committee on Legal Cooperation).

Серед профільних структур Ради Європи, які безпосередньо взаємодіють з ЄКЕП/СЕРЕJ з метою покращення якості роботи національних систем правосуддя, необхідно відзначити Консультативну раду європейських суддів (Consultative Council of European Judges) та Консультативну раду європейських прокурорів (Consultative Council of European Prosecutors).

На відміну від ЄКЕП/СЕРЕJ ці Консультативні ради відрізняються своїми членськими складами, а також специфічністю їхньої компетенції. Справді, на відміну від Комісії, їхня діяльність спрямована не на питання підвищення якості та ефективності національних судових систем загалом,

а на відповідні їх профільні орієнтації питання статусу суддів та статусу прокурорів відповідно. Статут Комісії однозначно свідчить про допоміжну функцію даного інституту, діяльність якого спрямована на сприяння основним органам Ради Європи.

ЕКЕП/СЕРЕJ розробляє консультативні висновки за запитами:

- 1) Парламентської асамблеї Ради Європи (ПАРЄ);
- 2) Європейського суду з прав людини;
- 3) Комітетів Ради Європи: Європейського комітету із правового співробітництва; Європейського комітету із проблем злочинності; Керівного комітету з прав людини; Консультативної ради європейських суддів;
- 4) Генерального секретаря.

Більше того, відповідно до Регламенту Комісії [50] (п. 3 ст. 5) до її складу входять представники президента ПАРЄ та президента ЄСПЛ, а також представники інших окремих комітетів Ради Європи (насамперед Європейського комітету з правового співробітництва) У свою чергу, представники Європейського Союзу, які також можуть брати участь у роботі ЕКЕП/СЕРЕJ, з юридичної точки зору не входять до її складу, оскільки вони винесені за його межі та належать до Статуту Комісії (ст. 6) до категорії спостерігачів.

Однак цей інститут так і не отримав нормативних та розпорядчих повноважень, як, наприклад, повноваження таких органів Ради Європи, як Комітет міністрів чи Парламентська асамблея, що є цілком логічним. Він залишається допоміжним органом Ради Європи, оскільки відповідно до п. 2 ст. 2 Статуту «ЕКЕП/СЕРЕJ не є механізмом моніторингу та спостереження за реалізацією державами зобов'язань». Колишній експерт Ради Європи Роберто Лампоні як не можна більш точно звернув увагу на таку природу даного інституту: ЕКЕП/СЕРЕJ є дійсно цікавим інститутом, оскільки він не має нормативної влади, а скоріше обмежується сприянням

державам у застосуванні вже існуючих норм» Європи [51,с.39]. Членство в ЄКЕП/СЕРЕJ здійснюється на паритетній основі - за одним основним експертом (ст. 5 Статуту) і за одним додатковим експертом від кожної держави-члена Ради Європи, що забезпечує її репрезентативність та авторитет, оскільки враховуються думки всіх держав-членів.

Це особливо важливо, оскільки в рамках своєї діяльності Комісія має формулювати рекомендації державам-членам щодо вдосконалення їхніх судових систем у ключі до вимог ЄКПЛ. Більше того, якщо взяти до уваги той факт, що Комісія організовує зустрічі з представниками судових систем держав-членів, роботу щодо сприяння органам держав у реформуванні їх судових систем та проводить оцінку якості їх діяльності, то стає очевидним, що склад цього органу має першорядне значення.

Як наслідок, Європейський Союз має враховувати судову практику ЄСПЛ, у тому числі рішення щодо судових систем та процесуальних гарантій, встановлених ст. 5, 6, 13 та 14 ЄКПЛ. Зважаючи на той факт, що Комісії доводиться постійно аналізувати застосовність цих принципів у судових системах держав-членів, звернення органів Європейського Союзу за консультаціями з цих питань до ЄКЕП/СЕРЕЄ стане природним, а участь представників ЄС у роботі даного органу - обов'язковим. Комісія функціонує на основі внутрішнього документа [50], розробленого з власної ініціативи, що свідчить про наявність у даного органу певної функціональної автономії. Цей акт, зокрема, встановлює, що до ЄКЕП/СЕРЕJ застосовуються правила Резолюції 76(3) щодо діяльності комітетів Ради Європи, що свідчить про те, що правові засади діяльності даного інституту аналогічні основам функціонування всіх органів цієї міжнародної організації.

Відповідно до ст. 2 Регламенту ЄКЕП/СЕРЕ самостійно обирає зі своїх членів президента і віце-президента, що також свідчить про наявність функціональної автономії даного органу. Більше того, обрання

на ці посади здійснюється досить ліберально, оскільки у відступ від повсюдно застосовуваних у міжнародному праві правил про однотайність обрання керівництва ЄКЕП/СЕРЕС здійснюється на основі більшості (п. 3 ст. 2 Регламенту) [50].

Комісія також має і таку інституційну структуру 1) координація діяльності робочих груп Комісії; 2) розподіл роботи між членами Комісії; 3) пропозицію кандидатів на посади експертів; 4) виконання інших функцій, покладених Комісією. У структурі Комісії створено робочі групи (ст. 6 Регламенту), які здійснюють конкретну діяльність з розробки документів ЄКЕП/СЕРЕБ і мають профільний характер: 1) Робоча група з оцінки судових систем (Working Group on the Evaluation of Judicial Systems СЕРЕJ-GT- EVAL); 2) Центр з використання часу в судочинстві (Centre for Judicial Time Management) або Дослідницька мережа з аналізу та вивчення використання часу в судочинстві (STUDY). 3) Робоча група з якості правосуддя (СЕРЕJ-GT-QUAL); 4) Робоча група з виконання рішень (Working Group on Execution СЕРЕJ-GT-EXE); 5) Робоча група з медіації (Working Group on Mediation) СЕРЕJ-GT-MED). Три перші робочі групи профільні та створені на постійній основі, а решта – вузькопрофільні та тимчасові [53].

Отже, резолюції та рекомендації більшою мірою узгоджуються Радою Європи з Європейською комісією з ефективності правосуддя (ЄКЕП/СЕРЕJ), що є консультативним органом і полягають у впливі на формування права цієї міжнародної регіональної організації, але обмежуються рекомендаційним або навіть аналітичним характером. У той же час вони поширюються як на органи Ради Європи, так і на держави-члени цієї організації.

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ СПІЛЬНИХ СТАНДАРТІВ У СФЕРІ ПРАВОСУДДЯ

3.1 Основні проблеми та перспективи імплементації стандартів правосуддя Ради Європи в Україні

Незаперечний факт, що права і свободи людини і громадянина згідно зі статтею 55 Конституції України захищаються судом, оскільки відповідно до ст. 127 Конституції України, ст. 5 Закону України «Про судоустрій і статус судів» (далі – Закон) правосуддя в Україні здійснюється виключно судами відповідно до визначених законом процедур судочинства [56].

Враховуючи, що право на доступ до правосуддя і справедливий судовий розгляд, гарантоване статтею 6 Європейської Конвенції про права людини, є суттєвою ознакою будь-якого демократичного суспільства.

Саме 17 липня 1997 року сталась подія, яка спричинила великий вплив на всю правову систему України – нашою державою було ратифіковано Європейську конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод (ЄКПЛ), яка набула чинності для нас 11 вересня 1997 року. Відповідно, на даний момент цей документ є частиною законодавства України, тому, за статтею 2 ЗУ «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», рішення Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) є обов'язковим для виконання Україною відповідно до статті 46 Конвенції [57].

Варто зауважити, що ЄСПЛ - міжнародний судовий орган, заснований Радою Європи, який захищає права та свободи людини у країнах, що є підписантами ЄКПЛ. Для того, щоб звернутися до ЄСПЛ, потрібно поштою надіслати заяву, вимоги до форми і змісту якої можна знайти у Регламентах Суду. Важливим є той факт, що ЄСПЛ діє субсидіарно, тому до нього варто звертатися після того, як будуть вичерпані усі можливі заходи судового захисту на національному рівні,

проте, не пізніше 6 місяців із дня винесення останнього рішення національною інстанцією [13]. Найпоширенішими причинами скарг українських громадян до Європейського суду з прав людини є порушення їхніх прав на справедливий судовий розгляд та ефективний засіб юридичного захисту.

Як показує практика, зазвичай ЄСПЛ присуджує грошову компенсацію (справедливу сатисфакцію) заявнику, який переміг у спорі, за шкоду, яку заподіяла йому держава стосовно його прав. Коли розраховується сума компенсації, то до уваги беруться конкретні обставини кожної справи. Більше того, ЄСПЛ може змусити державу відшкодувати суму витрат заявника, пов'язаних з поданням скарги. У статті 8 закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» зазначається, що виплата відшкодування повинна бути здійснена протягом трьох місяців із моменту набуття рішенням статусу остаточного або у строк, передбачений у Рішенні. У разі порушення встановленого терміну на суму відшкодування нараховується відповідна пеня [57].

Незважаючи на створення доволі потужної нормативно-правової бази, яка врегульовує питання виплати компенсацій за рішеннями ЄСПЛ, законодавчі положення дуже далекі від реальної практики. Зокрема, ЄСПЛ у справі «Бурмич та інші проти України» констатував, що український уряд систематично не виконує рішення, винесені ЄСПЛ [58]. Так, ЄСПЛ нагадав, що перше рішення з цього питання було винесено у справі «Кайсін та інші проти України» ще 3 травня 2001 р. З того часу проблема невиконання залишилась невирішеною, в основному через відсутність коштів у державному бюджеті, бездіяльність державної виконавчої служби та недоліки національного законодавства. Тим не менш, ЄСПЛ вважає, що всі ці чинники належали до компетенції української влади, і, отже, Україна несе повну відповідальність за таке невиконання.

Зрештою, восени 2017 року ЄСПЛ вирішив вилучити заяви у справі «Бурмич та інші проти України» та ще 12 143 аналогічних заяви з реєстру справ Суду відповідно до параграфу 1(с) статті 37 Конвенції та передати їх Комітету Міністрів Ради Європи, з тим щоб вони могли розглядатися в рамках загальних заходів. Таким чином, ЄСПЛ визнав, що він не є ефективним засобом правового захисту для українських громадян та практично відмовив їм в останньому інструменті, який давав змогу сподіватись на справедливе вирішення справи.

Підсумовуючи, зауважимо, що Європейський суд з прав людини завжди виступав гарантом захисту прав українських громадян. Рішення ЄСПЛ відігравали і відіграють важливу роль у процесі реформування судової системи в Україні. Практика показує, що рішення, винесені цим Судом допомагають людині довести свою правоту на найвищому рівні, коли були порушені передбаченою Конвенцією та протоколами до неї права та свободи громадянина і отримати за це відповідну компенсацію. Тим не менш, у даному випадку ЄСПЛ відмежувався від проблем захисту прав людини в Україні.

Основні вимоги, які закріплені у Конвенції щодо зазначених питань Суд виклав як у рішеннях, ухвалених проти України, так і проти інших держав – учасниць Конвенції. При цьому адміністративні суди України регулярно беруть до уваги та посилаються на практику ЄСПЛ, викладену в різних справах: щодо застосування положень статті 6 Конвенції (справи «Ашингдейн проти Сполученого Королівства», «Кутіч проти Хорватії», «Волков проти України» та ін.); щодо вимоги про безсторонній та незалежний суд (справи «Де Куббер проти Бельгії», «Совтрансавто-Холдинг» проти України» та ін.); щодо обов'язковості судового рішення, яке набрало законної сили (справи «Горнсбі проти Греції», «Юрій Миколайович Іванов проти України» та ін.); щодо права на ефективний засіб правового захисту, який закріплено у статті 13 Конвенції (справи

«Голдер проти Сполученого Королівства», «Афанасьєв проти України» та ін.). Окрім зазначеного, адміністративні суди враховують практику ЄСПЛ, викладену в рішеннях щодо вимог, передбачених у статті 1 Протоколу 1 до Конвенції, положення якої спрямовані на захист від будь-якого посягання на право особи мирно володіти своїм майном (справи «Кечко проти України», «ромашов проти України» та ін.).

Зауважимо, що з огляду на положення статей 153 та 264 угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – угода про асоціацію з ЄС), яка ратифікована 16.09.2014 та набрала чинності 01.09.2017, Україна, окрім іншого, зобов'язана враховувати практику Суду Європейського Союзу (далі – Суд ЄС). Як уже відмічають науковці, практика національних судів України свідчить про започаткування процесу застосування не тільки положень угоди про асоціацію з ЄС, а й практики Суду ЄС [59].

Разом з тим, в Україні є проблема єдності судової практики, в тому числі і щодо застосування положень міжнародних договорів та правових висновків міжнародних судових установ. Однак посилення у судових рішеннях адміністративних судів України на рішення ЄСПЛ та Суду ЄС є необхідним, особливо у справах, в яких правова позиція висловлюється вперше і висновки суду можуть мати фундаментальне значення для правозастосування. Зокрема, це сприяє єдності судової практики, виправляє недоліки національного законодавства, зближує із європейською системою права.

Також судова система України не відповідає потребам сьогодення і в інших аспектах. Так, кадрове забезпечення не є належним, суддівський корпус не є незалежним і високопрофесійним, фінансування судів не є достатнім, рішення судів часто не виконуються або виконуються невчасно,

наявні проблеми щодо розмежування судових юрисдикцій та підсудності справ тощо.

Зарубіжний досвід розвитку системи адміністративних судів вказує на те, що у країнах Європи спостерігається поширення тенденції щодо утворення відокремленої (автономної) системи органів адміністративного судочинства. Загалом в ЄС нараховується 16 країн, в яких створено окремі від загальної юрисдикції системи судів, що спеціалізуються на вирішенні адміністративних спорів. Залежно від розміру території відповідної країни, ці системи є дво чи три інстанційними [60]. Але щодо ідеї відокремлення системи адміністративних судів від загальних судів та аргументів на користь такого відокремлення, проголошених ініціативними міжнародними експертами та українськими фахівцями у галузі права, в Україні відчувається певний супротив.

ВИСНОВКИ

Указом Президента України В. Зеленського від 11.06.2021 № 231/2021 затверджено Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки, в якій закріплено, що результатом реалізації Стратегії стане ефективне функціонування системи судоустрою України, органів суддівського врядування і самоврядування, подальше впровадження принципу верховенства права, забезпечення незалежності інститутів правосуддя від будь-якого політичного впливу та їх підзвітність суспільству, продовження впровадження міжнародних стандартів і кращих практик ради Європи і Європейського Союзу.

Важливе зрушення відбулося 23.06.2022 коли Європейська рада ухвалила рішення про надання Україні статусу кандидата на членство в Європейському Союзі. Відповідне історичне рішення покладає на Україну особливі зобов'язання щодо подальшої гармонізації національного законодавства із законодавством ЄС та підвищення ефективності інститутів правосуддя. З огляду на це Верховна рада України прийняла Постанову «Про деякі заходи щодо виконання зобов'язань України у сфері європейської інтеграції» від 29.07.2022 № 2483-ІХ, у якій Парламент ІХ-го скликання накреслив кроки щодо успішного виконання міжнародно-правових зобов'язань у питаннях європейської інтеграції.

Одним з гарантів справедливого правосуддя є саме Європейський суд з прав людини, який завжди виступав гарантом захисту прав українських громадян. Рішення ЄСПЛ відігравали і відіграють важливу роль у процесі реформування судової системи в Україні. Практика показує, що рішення, винесені цим Судом допомагають людині довести свою правоту на найвищому рівні, коли були порушені передбаченою Конвенцією та протоколами до неї права та свободи громадянина і отримати за це відповідну компенсацію. Тим не менш, у даному випадку ЄСПЛ відмежувався від проблем захисту прав людини в Україні.

Таким чином, в Україні продовжується процес, спрямований на зміцнення функціональних основ організації судової влади відповідно до європейських стандартів та кращих міжнародних практик. При цьому окреслено напрями удосконалення законодавства та модернізації судоустрою, статусу суддів, судочинства, визначених міжнародними документами, що, сподіваємось, в найближчій перспективі покращить доступ особи до справедливого суду.

Нами було визначено, що європейські стандарти справедливого суду – це система правових норм, закріплених міжнародно-правовими актами ЄС, рішеннями ЄСПЛ, Суду ЄС, іншими європейськими судовими органами та рекомендаціями європейських міжнародних організацій, що встановлюють право особи на ефективний засіб правового захисту в національному органі, доступ до суду, справедливий та публічний судовий розгляд, обов'язковість остаточного судового рішення тощо.

Аналізуючи чинне законодавство України та його подальші перспективи стосовно забезпечення європейських стандартів справедливого суду, є підстави вважати, що в Україні регламентований необхідний обсяг процесуальних гарантій, що визначають судовий захист особи у сфері публічно-правових відносин. Звернення до адміністративного суду для захисту прав і свобод людини на підставі Конституції України гарантується. Суд не може відмовити у правосудді, якщо ущемляються права, свободи та інтереси фізичних осіб, права та інтереси юридичних осіб суб'єктами владних повноважень, інакше це було б порушенням права на судовий захист, яке згідно із приписами Конституції України не може бути обмежене. Однак практичне забезпечення цих гарантій залежить від чіткого і неухильного дотримання відповідного законодавства. Численні звернення громадян України до ЄСПЛ свідчать про недосконалість вітчизняної системи правосуддя. З огляду на велику кількість та невпинне зростання рішень ЄСПЛ у справах

проти України, якими визнано порушення Конвенції, можемо констатувати, що європейські стандарти та принципи у нас поки що застосовуються не повною мірою та несистемно, у тому числі і під час вирішення публічно-правових спорів.

Нарешті, необхідно забезпечити ефективний механізм для усунення правопорушень у публічно-правовій сфері, які були доведені перед судом. Останнім етапом правового захисту для позивача мають бути обов'язкове виконання судового рішення, а також забезпечення того, щоб державні органи де-факто діяли згідно з рішенням суду з приводу суперечки.

Виконання судових рішень є важливим аспектом ефективності судового контролю адміністративних актів, тому дуже важливо, щоб відповідні адміністративні органи виконували рішення судів. Можливість забезпечення дотримання адміністративним органом рішення суду має бути гарантовано.

Вкрай необхідною є реалізація заходів полегшення доступу до правосуддя, які зазначені у Рекомендації NoR (81) 7 Комітету Міністрів Ради Європи. Найбільш актуальними для України, на нашу думку, є наступні принципи: обов'язкове інформування громадян про місцезнаходження окремих судів, їх компетенцію, порядок звернення до суду, запровадження прискорених процедур провадження, спрощення судових процедур, у тому числі, шляхом викладення рішень у розумній формі, скорочення судових витрат і судових процедур для позовів незначного характеру.

Разом з тим не виникає сумнівів щодо того, що детальні знання позитивних та негативних аспектів правового регулювання відносин, що виникають у сфері правосуддя є корисними для розвитку вітчизняного законодавства та судової практики, яке має ґрунтуватися на практиці конкретних відомостей про право розвинених країн та їх критичному аналізі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Офіційний сайт Ради Європи <https://www.coe.int/en/web/portal/>.
2. Pétaux J. L'Europe de la démocratie et des droits de l'homme: L'action du Conseil de l'Europe / Conseil de l'Europe. – Strasbourg, 2009. – Mars. – 450 p.
3. Action Plan. Adopted by the Third Summit of Heads of State and Government of the member States of the Council of Europe. CM(2005)80 final 17 May 2005.) – Warsaw. – 16-17 May 2005 URL : https://www.coe.int/t/dcr/summit/20050517_plan_action_en.asp
4. Статут Ради Європи. Лондон, 5 травня 1949 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_001
5. Administrative agreement with the Council of Europe regarding the use of the European emblem by third parties // Official Journal of European Union. – Series L. – 08.09.2012 – № 271. – P. 5.
6. Wassenberg B. Histoire du Conseil de l'Europe / Conseil de l'Europe. – Strasbourg, 2013. – 260 p.
7. Ágoston Mohay. The status of international agreements concluded by the European Union in the EU legal order / Mohay Ágoston // Pravni vjesnik god. 33. – 2017. – BR. 3-4. – P. 151-164.
8. Agreement between the European Community and the Council of Europe for the purpose of establishing, in accordance with Article 7(3) of Council Regulation (EC) No 1035/97 of 2 June 1997 establishing a European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia, close cooperation between the Centre and the Council of Europe // Official Journal of the European Communities. – Series L. – 18.02.1999. – № 44. – P. 34-36.
9. Callewaert J. The accession of the European Union to the European Convention of human rights / Council of Europe. – Strasbourg, 2014. – August. – 107 p.

10. European Social Charter (revised): Conclusions 2012. Russian Federation / Council of Europe; European Committee of social rights. – Strasbourg, 2013. – January. – 36 p. URL : [http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/conclusions/State/RussianFederation2012_en.pdf)

[socialcharter/conclusions/State/RussianFederation2012_en.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/conclusions/State/RussianFederation2012_en.pdf)

11. Venice Commission : Council of Europe. Venice Commission : Council of Europe. URL: https://www.venice.coe.int/WebForms/pages/default.aspx?p=01_Presentation&lang=en (date of access: 04.06.2023).

12. Комітет Міністрів Ради Європи. Постійне представництво України при Раді Європи. URL: <https://coe.mfa.gov.ua/pro-raduyevropi/2551-committe> (дата звернення: 06.06.2023).

13. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. : станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 04.06.2023).

14. European Court of Human Rights. European Court of Human Rights - ECHR, CEDH, news, information, press releases. URL: <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home> (date of access: 04.06.2023).

15. Протокол N 14 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який змінює контрольну систему Конвенції : Протокол Ради Європи від 13.05.2004 р. № 14 : станом на 9 лют. 2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_527#Text (дата звернення: 04.06.2023).

16. Жан, Жан-Поль. Гурбанов, Рамин Афад оглы. Европейская комиссия по эффективности правосудия. Организация. Деятельность. Развитие: науч. издание / Ж.-П. Жан, Р.А. Гурбанов. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2015. — 331 с. URL: <https://rm.coe.int/-/1680788246>.

17. Кресін О. В. Сучасний етап реформування Ради Європи. Європейське право : наук.-практ. фах. журн. Київ : Право України. 2012. № 1. С. 138–153.

18. Лесюк В. В. Правова природа парламентських органів європейських міжнародних організацій : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11 Львів, 2011. 226 с.

19. Статут Ради Європи. Лондон, 5 травня 1949 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>

20. Аббакумова Д. Створення та становлення Ради Європи. Юридичний вісник. 2014. № 2. С. 206–210.

21. Rules of Procedure of the Assembly of the Council of Europe: Adopted by the Parliamentary Assembly of Council of Europe on November 4, 1999. URL: <http://assembly.coe.int/nw/xml/RoP/RoP-XML2HTML>.

22. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#Text.

23. Про протидію торгівлі людьми. Закон України від 20.09.2011 № 3739-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text>.

24. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми : Закон України від 21 вересня 2010 р. № 2530-VI // Голос України від 19 жовтня 2010 р. 2010. № 195.

25. Флоренц Бенуа-Ромер, Гайнріх Клебес. Право Ради Європи. Прямуючи до загальноєвропейського простору / пер. з англ. Київ : К.І.С., 2007. 232 с.

26. Parliamentary Assembly historical overview. URL: <http://website-pase.net/web/apce/history>.

27. Parliamentary Assembly. Co-operation. URL: <http://website-pase.net/web/apce/co-operation>.

28. The escalation of tensions around the Sea of Azov and the Kerch Strait and threats to European security. URL: <https://pace.coe.int/pdf/3b645feeb12fddc4d61aee6d099203eacfb2fcb4ed5743c07a55d475a640876/doc.%2014811.pdf>.

29. Заходи щодо майбутнього статусу Косово. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz2/docs/750_1595_Kosovo_rezoljutsija.htm.

30. Женевські конвенції 1949. URL : <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/na-varti-gumannosti-zhenevski-konvenciyi-1949.html/> (дата звернення 05. 06. 2023).

31. Parliamentary Assembly of the Council of Europe (PACE). URL: <http://assembly.coe.int/nw/HomeEN.asp>.

32. Зміцнення потенціалу судової системи з метою покращення доступу жінок до правосуддя, 2016. URL: <https://rm.coe.int/16806afe1d>.

33. Дотримання принципів демократії, прав людини та верховенства права в умовах надзвичайного стану – міркування: Венеційська комісія за демократію через право, CDL-PI(2020)005rev, 26.05.2020, с. 4. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-PI\(2020\)005rev-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-PI(2020)005rev-ukr)

34. Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних : Директива 95/46/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 24.10.1995 р. / Верховна Рада України. Законодавство України. URL : <https://goo.gl/kKAZGq>.

35. Принципи Європейської хартії місцевого самоврядування. К., 2000. 136 с.

36. EU Justice Scoreboard 2022: ten years of monitoring the effectiveness of justice systems. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_3146.

37. Justice programme 2021 – 2027. URL: https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/find-funding/eu-funding-programmes/justice-programme_en

38. Рудік О. Матриця показників ЄС у сфері правосуддя: висновки та тенденції в 2022 році. *Актуальні проблеми європейської та євроатлантичної інтеграції України* : матеріали 19-ої наук.-практ. конф. 16 червня 2022 р., м. Дніпро

39. Європейська соціальна хартія. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text (дата звернення: 05.06.2023р.)

40. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

41. Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню. Страсбург, 26 листопада 1987 року.

42. Рамкова конвенція про захист національних меншин. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Ramkova_konventsiiia (дата звернення: 05.06.2023).

43. Наливайко Л. Р., Степаненко К. В. Міжнародно-правові стандарти прав людини: навч. посібник. Дніпро: ДДУВС, 2019. 184 с.

44. Гуренко М. М. Розвиток політико-правової думки про гарантії прав і свобод людини та громадянина: монографія. К. : Логос, 2002. 252 с.

45. CDL-AD(2006)015-e, Opinion on the Protection of Human Rights in Emergency Situations adopted by the Venice Commission at its 66th Plenary Session (Venice, 17-18 March 2006).

46. Buquicchio G., Granata-Menghini S. (2014) Conseil de l'Europe – Commission de Venise, Rép. eur. Dalloz, avril 2014.

47. Buquicchio G. and Granata-Menghini S. (2013) The Venice Commission Twenty Years on: Challenge Met but New Challenges Ahead.

Fundamental Rights and Principles – Liber amicorum Pieter van Dijk, Cambridge, Antwerp, Portland.

48. Резолюція Res(2002)12 про створення Європейської комісії з ефективності правосуддя (СЕКП/СЕРЕЈ), затверджена на 808-му засіданні Комітету міністрів 18 вересня 2002 р.

49. Benoît- Rohmer F., Klebes H. Le droit du Conseil de l'Europe: vers un espace juridique européen, Council of Europe, 2005. P. 267.

50. Регламент Європейської комісії з ефективності правосуддя СЕРЕЈ/GENERAL(2003)3 від 19 березня 2003 р.

51. Petaux J. L'Europe de la démocratie et des droits de l'homme: l'action du Conseil de l'Europe, 2009. P. 126.

52. Комітет Міністрів Ради Європи. Постійне представництво України при Раді Європи. URL: <https://coe.mfa.gov.ua/pro-raduyevropi/2551-committe>.

53. Unger T. The European Union and transitional justice. Cleer working papers. 2010. P. 21. URL: https://www.asser.nl/upload/documents/2172010_25518CLEER%20WP%202010-1%20-%20UNGER.pdf.

54. Віткаускас Довидас, Диков Григорій. Захист права на справедливий суд відповідно до Європейської конвенції з прав людини. Посібник для юристів. Видання 2-ге, підготовлене Довидасом Віткаускасом. рада Європи, 2018. 190 с.

55. Меморандум секретаріату щодо відповідності проекту Закону України про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя), прийнятого Європейською комісією «За демократію через право» від 18–19 грудня 2015 р. (Висновок No 803/2015). URL : <http://www.ligazakon.ua>.

56. Про судоустрій і статус суддів : закон. України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/1402-19/>.

57. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України № 3477-IV від 02.12.2012 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>

58. Case of Burmych and Others v. Ukraine, Judgment from 12 October 2017. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"respondent":\["UKR"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"kupdate":\["2017-10-12T00:00:00.0Z","2017-11-12T00:00:00.0Z"\],"itemid":\["001-178082"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

59. Монаєнко Антон, Смирнова Ксенія. Застосування практики ЄСПЛ та суду ЄС на прикладі адміністративного судочинства. Юридична газета No8 (714) від 28 квітня 2020 р. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/zastosuvannya-praktiki-espl-ta-sudu-es-na-prikladi-administrativnogo-sudochinstva.html>

60. Створення автономної системи адмінсудів можливе лише за належності політичної волі. Юридична газета No18(464) від 06 травня 2015 р. URL: <https://yur-gazeta.com/interview/stvorenniya-avtonomnoyi-sistemi-adminsudiv-mozhlive-lishe-za-nalezhnosti-politichnoyi-voli.html>

61. Рекомендація № (94) 12 щодо незалежності, ефективності та ролі суддів (ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи 13.10.1994).